Egybeeső alakok a személyhierarchia-érzékeny magyar igeragozási paradigmarendszerben

1. Bevezetés. A tanulmányban bemutatott kutatás kiindulópontját a Függelékben közölt gyermeknyelvi adatok elemzése jelentette. *Nem mostak még kezet* – hangzott el a vizsgált háromévestől, aki egyértelműen magára vonatkozóan mondta ezt, mert pontosította is a mondandóját: *Én nem mostak még kezet, meg a cica.* Sok más mondata is önmagára vonatkozott, a látszólag többes szám harmadik személyű alany ellenére; pl. *Aludtak egyszer, akkor, amikor megszülettek. Amikor egészen aprócska voltak, akkor mit mondtak?* „Felnőttnyelven" a *mostam, aludtam, megszülettem, voltam, mondtam* igealakokat kellett volna használnia. De nem ezt tette, mert a jelen időben a határozatlan tárgyat jelző *-Vk* toldalékot alkalmazta, hogy a múlt időben is meg lehessen tenni a *mosok/mosom, mondok/mondom* minimálpárokkal szemléltethető különbséget. „Kijavította" tehát a „felnőttnyelvi" rendszerhibát, miszerint egyes szám első személyű alany esetén a múlt időben egybeesik a definit és az indefinit ragozás, amely a többi alanyi személyben és számban (múlt időben) nem esik egybe (pl. *mostál/mostad, mostunk/mostuk, mostak/mosták*).

A tanulmány **3.** pontjában majd áttekintjük a morfofonológusok aktuálisnak tekinthető elemzéseit az igeragozási rendszerben meglévő egybeesések mintázatairól, illetve azok valószínűsíthető hátteréről. A *mostak* alak például minden bizonnyal azért nem egyes szám első személyű alannyal rendelkező igealakként funkcionál a mai magyar felnőttnyelvben, mert többes szám harmadik személyű igealakként használjuk: *ők mostak valamit*.

A generatív szintakták érdeklődését a magyar igeragozásnak egy másik homonímiajelensége keltette fel, amit a következő minimálpárral szemléltethetünk: *én megmoslak téged / ő megmos téged*. Ez a szembeállítás azzal kiegészítve válik érdekessé, hogy a *téged* az előbbi esetben nem cserélhető le a határozatlan *valakit* névmásra *(*én megmoslak valakit),* az utóbbi esetben viszont igen: *ő megmos valakit.* Sőt, első személyű is lehet a tárgy ugyanazon igealak mellett: *ő megmos valakit/engem/téged,* más igealakot pedig akkor kell használni az adott alanyhoz képest, ha a tárgyat határozott kifejezésnek választjuk: *ő megmossa a kezét.* Vajon ez ugyanolyan egybeesés, elegánsan fogalmazva szinkretizmusjelenség, mint a *mostam* definitségi semlegessége?

* A projekt munkáját a PTE BTK-n 2025 augusztusában megalapított Generatív Nyelvészet a Szinkrón és Diakrón Nyelvleírásban Kutatócsoport tagjaként végezte el a két szerző, Kleiber Judit kutatótársunk sok-sok segítségére támaszkodva. A PTE bölcsészkarán és Kleiber Juditon kívül Egedi Barbarának és Rebrus Péternek szeretnénk köszönetet mondani értékes megjegyzéseikért, Egyed Karolinának pedig a technikai szerkesztésben nyújtott segítségéért. Külön köszönet illeti végül azt a névtelen bírálót, aki az egyik angol nyelvű avatar-elméleti írásunk taglalása során rámutatott arra, hogy gyümölcsöző lenne az elmélet beágyazása a nemzetközi szinkretizmus-elméleti kutatások körébe.

A kutatás során azzal szembesültünk, hogy amit az *ő megmos valakit/engem/téged* minimálhármas szemléltet, azt a morfofonológusok nem tekintik homonímiának. Hogy mi a különbség a morfofonológusok „belsőnek" nevezhető nézőpontja és a szintakták „külső" nézőpontja között, azt önmagában is tanulságosnak gondoljuk feltárni – ezért ezt meg is tesszük a **3–4.** pontban –, túl azon, hogy szabályba foglaljuk a szintakták által feltárt egybeesési mintázatokat. A szabályrendszert egy olyan megközelítés kínálja, amelyet inverz-elméletként nevezhetünk meg. Némi egyszerűsítéssel úgy fogalmazhatjuk meg a lényegét, hogy a magyar tárgyi egyeztetés négy fokozatát különbözteti meg a tárgy prominenciájának – alulról felfelé haladva 'határozatlan 3. személy' < 'határozott 3. személy' < '2. személy' < '1. személy' –, a grammatikai funkciók közül pedig az alanyi szerep prominensebb a tárgyinál. Ezeken az alapokon pedig a magyar tárgyi egyeztetés részlegesen működik: akkor van tárgyi egyeztetés, amikor a prominensebb grammatikai funkciót prominensebb személy tölti be. Ezeket nevezzük direkt kontextusoknak, amelyekre egy kézenfekvő hármast az kínál, ha az alany 1. személyű, a tárgy pedig rendre 2. személyű, határozott 3. személyű, illetve határozatlan 3. személyű: *én moslak téged, mosom őt, mosok valakit*. Ami azt a lehetőséget illeti, hogy a tárgyat 1. személyűnek válasszuk, azt egy egyes szám első személyű alany mellett egy visszaható névmással valósíthatjuk meg: *én mosom magamat*. Ebben a tanulmányban a magyar igeragozás „visszaható alrendszerét" elkülönítve tárgyaljuk majd az összegzés előtti szakaszban.

A direkt kontextusok ellentétét az inverz kontextusok jelentik. A következő példanégyesben, ahol a rögzített alany mellé egyre prominensebb tárgyakat választunk, a harmadik és a negyedik kontextus már inverz: *ő mos valakit, mossa őket, mos téged, mos engem;* és lám, ezekben az inverz kontextusokban éppúgy nincsen tárgyi egyeztetés *(mos téged/engem),* mint a legkevésbé prominens tárgytípus esetén *(mos valakit)*.

A tanulmány döntő gondolata az, hogy az inverz-elmélet olyan áron oldja meg a magyar részleges tárgyi egyeztetés problémáját, ami a paradigmatikus egybeeséseket kutató általános nyelvészeti diszciplínának, a szinkretizmus-elméletnek éppen az alappillérét „rengeti meg", amelyet egy ***ABA** képletbe befoglalva szoktak tárgyalni. Úgy tudjuk megvilágítani a problémát, hogy felidézzük és felcímkézzük az előző bekezdésekben taglalt két (rögzített alanytípus mellett változó tárgytípusok által kiváltott) igealak-láncolatot: [**A:** *mosok,* **B:** *mosom,* **C:** *moslak*], illetve [**A**: *mos,* **B:** *mossa,* **A:** *mos,* **A:** *mos*]. Az előbbi láncolat eltérő tagjaihoz rendelhető **ABC** képlet – ahogyan majd azt a **2.3.** pontban bemutatjuk – a világ számos nyelvében felbukkan valamilyen morfológiai láncolat homonímiaviszonyainak a reprezentációjaként (azt jelölve, hogy nincsen alaki egybeesés a hármasban), az utóbbi láncolat **ABA…** struktúrája viszont annyira ritka, hogy a szinkretizmus-elmélet képviselői amellett érvelnek, hogy a paradigmatikus láncolatok hátterében álló morfológiai jegyek univerzális társulási szabályai egyenesen kizárják. Erre utal a csillag az említett ***ABA** képletben.

A Magyar Nyelv hasábjain nemrég amellett érveltünk, hogy a magyar grammatikában megnyilvánuló személyhierarchia-érzékenységet az inverz-elméletnek egy továbbfejlesztett változata, az avatar-elmélet még komplexebb módon képes

megragadni. Az avatar-elmélet ugyanis nemcsak az igealakokról ad számot, mint az inverz-elmélet, de a tárgyi névmások egy részére jellemző rejtélyes felépítésről is. Az *en-g-em* és a *té-g-ed* névmás például rejtélyes felépítésűnek mondható az *ő-t* vagy a *ki-t* névmásokhoz képest. Az utóbbiakban ugyanis a tárgyeset ragja ugyanolyan szabályosan kapcsolódik az alanyesetben jelöletlen alakhoz, mint a *nő-t* vagy a *maki-t* köznévi alakokban. Az *en-g-em/té-g-ed* típusban viszont egy személytoldalékot érzékelhetünk a szokásos tárgyeset helyett (vagy mellett, ha a nem sztenderd *engemet/tégedet* alakokat is figyelembe vesszük).

Az avatar-elmélet a személytoldalék-szerű elemet olyan „álcaként" elemzi, amely mögé elbújhat az inverz kontextusokban „túl prominens" tárgy. Az álca kettős személyjelölő képességet nyújt: a *té-g-ed* például referenciálisan továbbra is 2. személyű, hiszen a beszédcselekvésben címzettként közreműködő személyre utal, ugyanakkor funkcionálisan 4. személyű (mintha egy koldus ruhájába rejtőzve jelenne meg a földön egy istenség). Mint majd az avatar-elméletet tárgyaló **5.** pontban rámutatunk, a kettős arculat még annak magyarázatát is biztosítja, hogy az *[én mos-lak téged]* példával szemléltethető direkt kontextusban a *téged* kivált tárgyi egyeztetést a referenciális személyjegyével (ami ugye 2. személy), míg az *[ő mos téged]* inverz kontextusban nincsen tárgyi egyeztetés, a funkcionális személyértékből adódóan (ami 4. személy, mint az *[ő mos valakit]* kontextusban).

Az **5.** pontban kimutatjuk, hogy az inverz-elmélettel ellentétben az avatar-elméleti továbbfejlesztés olyan keretet nyújt, amelyben a magyar grammatika már nem sérti meg az univerzálisnak gondolt ***ABA** megszorítást, legalábbis a „visszaható alrendszert" külön kezelve tőle. A **6.** pontban pedig erről a visszaható alrendszerről tudjuk ezt kimutatni, triviálisan.

Informálisan felvázolva tehát az imént elmondottakra vállalkozunk e tanulmányban. A most következő **2.** pontban precízebb tudományos stílusban folytatjuk a tárgyalást, számba véve a releváns adatsorokat és az összevetendő elméleti kereteket, a szakasz végén újra ismertetve a tanulmány felépítését a morfofonológiai megközelítést taglaló **3.** ponttól a **7.** pontban sorra kerülő összegzésig.

2. Az elméleti keretek és elemzési megközelítések

2.1. Az inverz-elmélet és annak avatar-elméleti továbbfejlesztése a szinkretizmus-elmélet tükrében. A magyar tárgyi egyeztetés, amelyet az 1. táblázatban szemléltetünk, az egyeztetési relációnak mind az igei oldalán (pl. *leönt*-e-l-ek *téged*), mind a névszói oldalán (*leöntelek* té-g-ed, l. **2.5.**) olyan adatmintázatokat mutat, amelyeket a szakirodalomban rejtélyes jelenségekként aposztrofáltak, és megtették az első lépéseket a magyarázatuk felé egyfajta i n v e r z - e l m é l e t révén (l. É. Kiss 2006, 2013, 2017; Bárány 2017: 55–103; illetve Simonyi 1907; Den Dikken 2004, 2006; É. Kiss – Mus 2022; Rákosi 2025). A Magyar Nyelvben ismertetett a v a t a r - e l m é l e t kidolgozásával megtörtént az első kísérlet az egyeztetési reláció két oldalának az egységes magyarázatára is (Alberti – Feltizi-Veress Saypasheva – Farkas 2025a; l. még Alberti – Feltizi-Veress Saypasheva – Farkas 2025b, illetve Pusztay 2020). E tanulmányban ezt a megközelítést kívánjuk a paradigmarendszerekben egybeeső alakokat vizsgáló univerzális grammatikai s z i n k r e t i z m u s - e l m é l e t szélesebb kontextusába

helyezni (BOBALJIK 2012), l. **1.3.,** és igazolni, hogy az avatar-elmélet megoldást nyújt egy olyan problémára – a tudományterület központi kérdését képező *ABA-megszorításra (BOBALJIK–SAUERLAND 2018) –, amelyre az inverz-elmélet önmagában még nem kínál megoldást.

1. táblázat

Egybeeső igealakok a magyar igeragozás inverz-elmélet szerinti szintaktikai rendszerében a visszaható alrendszer nélkül
(oszloponként alulról indulva ötféle alany mellett is **ABA** mintázattal, l. **2.3.**)

$\mathbf{Y}_Z$ / x | μ	PL	1		2		3* = {3, 4}	
		SG	PL	SG	PL	SG	PL
1 *engem/ minket*	*le-* *önt-*	–	*?-ünk* *?-öttünk* *?-sünk* *?-enénk*	*-esz* *-öttél* *-s(él)* *-enél*	*-ötök* *-öttetek* *-setek* *-enétek*	*-* *-ött* *-sön* *-ene*	*-enek* *-öttek* *-senek* *-enének*
2 *téged/ titeket/ benneteket*		*-elek* *-öttelek* *-selek* *-enélek*	*-ünk* *-öttünk* *-sünk* *-enénk*	–	*??-ötök* *??-öttetek* *??-setek* *??-enétek*	*-* *-ött* *-sön* *-ene*	*-enek* *-öttek* *-senek* *-enének*
3 *őt/ őket*		*-öm* *-öttem* *-sem* *-eném*	*-jük* *-öttük* *-sük* *-enénk*	*-öd* *-ötted* *-s(e)d* *-enéd*	*-itek* *-öttétek* *-sétek* *-enétek*	*-i* *-ötte* *-se* *-ené*	*-ik* *-ötték* *-sék* *-enék*
4 *ki(ke)t*		*-ök* *-öttem* *-sek* *-enék*	*-ünk* *-öttünk* *-sünk* *-enénk*	*-esz* *-öttél* *-s(él)* *-enél*	*-ötök* *-öttetek* *-setek* *-enétek*	*-* *-ött* *-sön* *-ene*	*-enek* *-öttek* *-senek* *-enének*

2.2. Egybeeső alakok a magyar igeragozásban. A táblázat egy-egy rubrikájában a *leönt* igéhez járuló azon ragnégyest mutatjuk be, amely **Y** személyű és Z számú alany x személyű tárggyal való társítása során jelenik meg, lefelé haladva kijelentő mód jelen időben és múlt időben, majd kötőmódban, végül feltételes módban (a táblázatban a μ paraméternek ez a négy idő/mód az értékei). Ha például $\mathbf{Y}_Z$ az [első személy egyes számban] (azaz az 1SG) értéket veszi fel, az x pedig a harmadik személyre utal, akkor ezt a négyest jeleníti meg a megfelelő rubrika: *leöntöm, leöntöttem, leöntsem, leönteném*. A tárgy számjegye irreleváns a magyar igeragozásban: e négy igét az *én* alany mellett az *őt* és az *őket* tárgyi névmással egyaránt társíthatjuk, ahogyan az a bal szélső oszlopban fel van tüntetve.

A tárgy x = 4 személyjegyértéke az inverz- és az avatar-elmélet azon felfogását követi, hogy egy 'negyedik személyként' definiáljuk a határozott harmadik személyhez képest eltérő ragozást kiváltó határozatlan személyfokozatot: például *leöntik*$_{[3*PL>3]}$ *őt* vs. *leöntenek*$_{[3*PL>4]}$ *(vala)kit* (BÁRÁNY 2017: 38).[1] A **2.1.**

[1] Az 1. táblázatban megjelenő 3* jelölést (ahol 3* = {3, 4}) azon esetekben alkalmazzuk, amelyekben a harmadik személy és az újonnan bevezetett negyedik személy azonos viselkedési mintázatot mutat. Az új személyfokozat bevezetése a tárgyi egyeztetés miatt történt (*leöntik őt*, de *leöntenek valakit*), az alannyal viszont nem történik eltérő egyeztetés *(ők/kik öntik le)*.

pontban említett rejtély igei oldalát egyből szemléltethetjük is a határozatlan tárgyhoz kötődő *leöntenek* igealakkal. Azt tarthatjuk rejtélyesnek, hogy miért jelenik meg ugyanez az igealak első és második személyű tárgy esetén is: *leöntenek*$_{[3*PL>1]}$ *engem/minket/bennünket, leöntenek*$_{[3*PL>2]}$ *téged/titeket/benneteket.*

A szakirodalom egy részét követve (pl. DEN DIKKEN – LIPTÁK – ZVOLENSZKY 2001; É. KISS 2013; BÁRÁNY 2017; COPPOCK 2022) az 1. táblázatban az alany és tárgy közötti ún. inkluzív referenciának a maradéktalanul jól formáltnak nem nevezhető eseteit is – a teljesség kedvéért – tekintetbe vettük, például *?leöntünk engem kávéval;* a kérdéskörrel ALBERTI – FELTIZI-VERESS SAYPASHEVA – FARKAS (2025b; vö. **4.3.**) foglalkozik valamivel behatóbban. A visszaható tárgyi névmások által kiváltott ragozással azonban – ahogyan azt a táblázat címében is jelezzük a 'visszaható alrendszer' kifejezéssel – majd csak a **6.** pontban kívánunk foglalkozni. A visszaható alrendszerhez nemcsak azok az alany-tárgy párosítások tartoznak, amelyekben az alany jelölete megegyezik a tárgyéval (pl. *leöntöm magamat*), hanem azok is, amelyekben az alany jelölete valódi részhalmaza a tárgyénak; ez utóbbira jól megválasztott igével lehet meggyőző példát mutatni: *befizetem magunkat még egy körre.*

2.3. Az ABA **mintázat.** Mint az 1. táblázat rubrikáinak az árnyalása bemutatja az egybeeső ragozású négyesek színezésével, ötféle alany mellett is a **2.2.** pontban említett jelenség figyelhető meg: a 4. személyű tárgy esetében megjelenő igerag (az **A** változat**)** első és/vagy második személyű tárgy esetén is „megismétlődik", **ABA(A)** mintázatot nyújtva, alulról áttekintve az oszlopokat (1a). Eltérő mintázat – háromféle rag – csak az 1SG alanyhoz tartozik (1b). A szinkretizmus-elméletben e mintázatok jelölésére az **ABA** és az **ABC** betűsorozatot alkalmazzák, az egybeeső komponenseket megegyező betűjellel ellátva (1a–b). Ahogy BOBALJIK–SAUERLAND (2018) már a címével is hangsúlyozza (*ABA and the combinatorics of morphological features), a szinkretizmus-elmélet központi tézise az, hogy a természetes nyelvekben a paradigmába rendeződő szavak/szerkezetek sokféle egybeesési mintázatot követnek, de az (1a) sorban bemutatott **ABA** mintázat annyira elszórtan jelenik csak meg, hogy a paradigmák mögött feltételezhető jegystruktúrák mintha eleve kizárnák az ilyen mintázat manifesztálódását (l. **3.3.**).

(1) a) **A:** *leönt-ünk valakit*$_4$, **B:** *leönt-jük őt*$_3$, **A:** *leönt-ünk téged*$_2$
b) **A:** *leönt-ök valakit*$_4$, **B:** *leönt-öm őt*$_3$, **C:** *leönt-elek téged*$_2$
(2) a) **A:** *good,* **B:** *bett-er,* **B:** *be-st* (angol 'jó, jobb, legjobb')
b) *[**A:** *good,* **B:** *bett-er,* **A:** *good-est]*
c) **A:** *light,* **A:** *light-er,* **A:** *light-est* (angol 'könnyű, (leg)könnyebb')
d) **A:** *bonus,* **B:** *melior,* **C:** *optimus* (latin 'jó, jobb, legjobb')
(3) Német névmások [nominatívusz < akkuzatívusz < datívusz] sorrendben:
a) 1SG, b) 1PL, c) 3PL ('én', 'mi', 'ők')
a) **A:** *ich,* **B:** *mich,* **C:** *mir*
b) **A:** *wir,* **B:** *uns,* **B:** *uns*
c) **A:** *sie,* **A:** *sie,* **B:** *ihr*

(4) Igealakok [jelen idő < múlt < harmadik alak] sorrendben (WIESE 2008)
a) **A:** *hit,* **A:** *hit,* **A:** *hit* (angol 'üt')
b) **A:** *fecht,* **B:** *focht,* **B:** *focht* (német 'harcol')
c) **A:** *mess,* **A:** *mess,* **B:** *mass* (német 'mér')
d) **A:** *sprech,* **B:** *sproch,* **C:** *sprach* (német 'beszél')
e) **A:** *run, come,* **B:** *ran, came,* **A:** *run, come* (angol 'fut' és 'jön')

Iskolapéldaként a melléknévfokozást hozzák fel (BOBALJIK–SAUERLAND 2018: 2): a tövek egybeesését tekintve a felsőfokban tipikusan nem az alapfokbeli tő tér vissza (2b), hanem a középfokbeli (2a) – amennyiben kétféle tő van e háromelemű paradigmában, és nem egyféle (2c) vagy háromféle (2d). A fenti (3) példabokorban bemutatott német névmási paradigmák is az **ABC, ABB, AAB** mintázatokat mutatják, „kerülve" az **ABA** mintázatot (BOBALJIK–SAUERLAND 2018: 3) – amit egy *ABA-megszorításként nevezhetünk meg. Az angol és német igealakok hármas paradigmáját is az eddigiekben felmerült **AAA, ABB, AAB, ABC** mintázatok jellemzik (4a–d), összesen két ellenpéldával (4e), az (elhomályosult) összetételeket nem számítva (pl. *become* 'válik').

Mindennek fényében tanulmányunk központi kérdése: hogyan lehet az, hogy a magyar tárgyegyeztetési paradigmarendszer tipikusan az **ABA** mintázatot követi, legalábbis az inverz-elméleti keretben (1. táblázat).

2.4. Mintázatok a morfofonológia „belső szempontjai" alapján. Az utolsó tagmondattal arra célzunk, hogy a tárgy személyét figyelembe nem vevő korábbi morfofonológiai elemzésekben (REBRUS 2001a, 2005; REBRUS–TÖRKENCZY 2005) az *ABA-megszorítás megsértése nem merül fel, ahogyan azt a 2. táblázat mutatja.

2. táblázat
A magyar igeragozás morfofonológiai rendszerezése

$\mathbf{Y}_Z$ / X | μ	PL	1			2		3* = {3, 4}	
		SG		PL	SG	PL	SG	PL
definit	*le-önt-*	*-öm* *-öttem* *-sem* *-eném*	*-elek* *-öttelek* *-selek* *-enélek*	*-jük* *-öttük* *-sük* *-enénk*	*-öd* *-ötted* *-s(e)d* *-enéd*	*-itek* *-öttétek* *-sétek* *-enétek*	*-i* *-ötte* *-se* *-ené*	*-ik* *-ötték* *-sék* *-enék*
indefinit		*-ök* *-öttem* *-sek* *-enék*		*-ünk* *-öttünk* *-sünk* *-enénk*	*-esz* *-öttél* *-s(él)* *-enél*	*-ötök* *-öttetek* *-setek* *-enétek*	*-* *-ött* *-sön* *-ene*	*-enek* *-öttek* *-senek* *-enének*

A 2. táblázat egy-egy rubrikájában a *leönt* igéhez járuló azon ragnégyest mutatjuk be, amely **Y** személyű és Z számú alany x definitségi jegyű tárggyal való társítása során jelenik meg, ezúttal is bemutatva a μ paraméternek az értékeit mind a négy időben/módban. Ha például $\mathbf{Y}_Z$ az [első személy egyes számban] (azaz az 1SG) értéket veszi fel, az x pedig a +definit értéket, akkor ezt a négyest jeleníti meg a megfelelő rubrika: *leöntöm, leöntöttem, leöntsem, leönteném.*

A két táblázat ugyanazt a paradigmarendszert mutatja be kétféle felfogásban. Az inverz-elméleti felfogás (1. táblázat) a morfofonológia „belső" szempontjainak (2. táblázat) egy „külső" szintaktikai nézőpont alapján elvégzett kiterjesztéseként áll elő, amely éppen az 1. táblázatban bemutatott egybeesések sajátos mintázatának a magyarázatára született meg. Ez a magyarázat azonban, mint az imént rámutattunk, a szinkretizmus-elmélet alappillérét „rengeti meg", az *ABA-megszorítást.

2.5. A tárgyi egyeztetési reláció névszói oldala. Azt állítjuk, hogy a konfliktus feloldását éppen az avatar-elmélet új nézőpontja kínálja: a tárgyi egyeztetési reláció igei és névszói oldalának egyidejű vizsgálata, ezen belül pedig annak kiemelt figyelembevétele, hogy a névszói oldalon éppen az első és második személyű névmások mutatnak „indokolatlanul komplex" morfológiai felépítést a harmadik és negyedik személyű tárgyi névmásokhoz képest. Az utóbbiak az alanyi változathoz képest csupán egy tárgyragot tartalmaznak; pl. *ő-t, (vala)kik-et.* Az előbbiek esetében viszont megjelenik egy redundáns birtokosszerű szerkesztés (Simonyi 1907; Den Dikken 2006; É. Kiss – Mus 2022): például *en-g-em, té-g-ed* (vö. *enyv-em, vég-ed*).

2.6. A redundáns birtokosszerű szerkezeteket – mint majd kifejtjük az **5.** pontban – besorolhatjuk a számos nyelvben vizsgált álcázószerkezetek közé (Collins–Moody–Postal 2008). Ez alkalmassá teszi őket arra, hogy imposztorként működjenek a grammatikai rendszerben (Collins–Postal 2012; Kaiser–Nichols–Wang 2018), az imposztorkarakter pedig azt a lehetőséget kínálja, hogy az általuk kiváltott tárgyi egyeztetést ne a referenciális személyjegyüknél vegyük figyelembe, hanem a grammatikai rendszerben ténylegesen érvényesülő funkcionális személyjegyüknél; pl. *leönt-ünk valakit*$_4$ / *[té*$_2$*-g-ed]*$_4$, *leönt-enek valakit*$_4$ / *[en*$_1$*-g-em]*$_4$ / *[ti*$_2$*-tek-et]*$_4$.

Az említett elméletek ismertetését és kétféle személyjegy meghatározását követően azt fogjuk igazolni a tanulmány **5.** pontjában, hogy a felvázolt megközelítésben immár a magyar igeragozás is az *ABA megszorítás szerint működik.

2.7. A tanulmány felépítése. A **2.6.** pontban említett morfofonológiai rendszer meghatározó elemeinek és jellemzőinek áttekintésével szolgál a **3.** pont, a **4.** pontban pedig ugyanolyan felépítés mellett az inverz-elméleti megközelítést taglaljuk. Az **5.** pontban azt is bemutatjuk négy táblázatban, hogy az avatar-elmélet felfogásában hogyan egyesíthetőek az inverz-elméletben (1. táblázat) és a morfofonológiai keretben (2. táblázat) felfedett paradigmatikus egybeesések – úgy, hogy az *ABA-megszorítás minden esetben maradéktalanul teljesüljön. A **6.** pontot a mindaddig mellőzött visszaható alrendszer tárgyalására szánjuk (l. **2.2.**). A tanulmányt rövid összegzés zárja a **7.** pontban.

3. A magyar igei paradigma „belső", morfofonológiai rendszerezése

3.1. A rendszerezés alapjául szolgáló morfoszintaktikai dimenziók. A **2.** pont 2. táblázatában bemutatott rendszer – amelyet Rebrus (2001a) alapján mutatunk be – arra a nézetre épül, hogy a magyar igei paradigma három morfoszintaktikai dimenzió mentén osztályozható. Ezek a dimenziók: a négy idő/mód (m), az alanyi és tárgyas ragozású alakokat megkülönböztető definitségi dimenzió (x), illetve a hat szám/személy dimenziója ($\mathbf{Y}_Z$); l. még (5) alább. Rebrus nem különböztet

tehát meg egy önálló szám és személy dimenziót, a mai magyar nyelvben ezeket fúziós morfémáknak tekintve, továbbá az idő és a mód dimenzióját is összevonja azon az alapon, hogy egyazon szóalakban a két potenciális dimenzió nem jelenhet meg (l. a *leönt-ött-em vol-na* összetett igealakot, amelyben a múlt idő jele és a feltételes mód jele két külön tőhöz társul).

A három morfoszintaktikai dimenziót az egyes alakokban megjelenő morfémák többé-kevésbé konkatenatív módon fejezik ki, az (5a) sorban közölt sorrendet tartva, mindhárom dimenzióban egy-egy morfológiailag jelöletlen, azaz zérusmorfémát tartalmazó értékkel (5b); példaként szolgálhat a jelen idejű, tárgyatlan, egyes szám harmadik személyű alannyal társítható *leönt-∅-∅-∅* igealak.

(5) a) tő + idő/mód + tárgyasság + szám/személy
b) az idő/mód dimenziójában ∅: JELEN IDŐ KIJELENTŐ MÓD;
a tárgyasság (definitség) dimenziójában ∅: INDEFINIT;
a szám/személy dimenziójában ∅: 3SG

3.2. Egy kivételes elem a morfofonológiai rendszerezésben. A szám/személy dimenzióban a hat elemhez hozzájön még az 1SG alanyra és 2. személyű tárgyra utaló alak mind a négy idő/módban, ami viszont a definitségi dimenzióban nem mutat szembenállást. Az alább 3. táblázatként megismételt 2. táblázatban az 1SG oszlopának a megosztásával tudtunk „helyet teremteni" az 1SG alany mellett a tárgy paramétereire háromféleképpen reagáló igealakok számára. A későbbi tárgyalásra tekintettel szögezzük le, hogy a **3.1.** pontban ismertetett háromdimenziós rendszerbe nem illeszkedik bele szervesen az a sajátos igeragozás, amely az 1SG > 2 beszédcselekvési kontextushoz tartozik (ahogyan azt az avatar-elméletben megnevezik).

3. táblázat
A magyar igeragozás morfofonológiai rendszerezése,
a definitségi neutralizációból adódó három jelölésével

Yz / X | μ	PL	1			2		3* = {3, 4}	
		SG		PL	SG	PL	SG	PL
definit	*le-öntöm* *-öttem* *-sem* *-eném*	*-elek* *-öttelek* *-selek* *-enélek*	*-jük* *-öttük* *-sük* *-enénk*	*-öd* *-ötted* *-s(e)d* *-enéd*	*-itek* *-öttétek* *-sétek* *-enétek*	*-i* *-ötte* *-se* *-ené*	*-ik* *-ötték* *-sék* *-enék*
indefinit	*-ök* *-öttem* *-sek* *-enék*		*-ünk* *-öttünk* *-sünk* *-enénk*	*-esz* *-öttél* *-s(él)* *-enél*	*-ötök* *-öttetek* *-setek* *-enétek*	*-* *-ött* *-sön* *-ene*	*-enek* *-öttek* *-senek* *-enének*

3.3. Szinkretizmus a morfofonológiai rendszerben. Az 1. táblázatban az inverz-elmélet szerint rendszerezett magyar igei paradigmában olyan egybeeséseket jelöltünk meg, amelyek a négy idő/módban e g y ü t t tekintett panelekre vonatkoztak. A *[leönt-esz, -öttél, -s(él), -enél]* négyelemű panel színezése például megmutatja, hogy a 2SG > 4 kontextus mellett (pl. *leöntesz valakit*) a 2SG > 1

kontextusban is *(leöntesz engem/minket)* ugyanez a panel írja le az igeragozást. A morfofonológiai rendszerben ezek a négyes panelek csak egyszer szerepelnek, így egybeeséseket azokon belül kereshetünk. Mint a 3. táblázat mutatja (sötét háttérrel kiemelve), három teljes egybeesés van, amelyek egyaránt a definitségi paraméterérték neutralizációjaként jellemezhetőek (REBRUS 2001a: 255–258): *leöntöttem őt/valakit, leöntenénk őt/valakit, leöntenétek őt/valakit.* Jelen idő kijelentő módban és kötőmódban nincsen tehát ilyen szinguláris egybeesés, hanem csak múlt időben van egy eset (6a), és feltételes módban két eset (l. [6b], illetve 2. lábjegyzet).[2]

(6) a) tárgyas *-m* az alanyi *-k* helyett (ami a 3PL *öntöttek* alakot állítaná elő)
b) alanyi *-nk* a tárgyas *-(j)(U)k* helyett (ami a 3PL *öntenék* alakot állítaná elő)
c) **OPP**(személy/szám) >> **OPP**(definitség)

A morfofonológiai rendszerben az egybeesések magyarázata azon az intuíción alapul, hogy a magyarban (az adatok tanúsága szerint) a szám/személy oppozíció megtartása fontosabb, mint a definitségi oppozícióé, amit egy optimalitáselméleti keretben (PRINCE–SMOLENSKY 1993; REBRUS 2001b) a (6c) sorban látható képlet fejez ki. A (6a–b) sorokban jeleztük, hogy a megközelítés szerint melyik toldalék kölcsönződik (definitségi neutralizáció árán is) egy olyan toldalék helyére, amelyik a szám/személy dimenzióban idézne elő szinkretizmust a ragozási rendszerben megfigyelhető analógiák alapján.

3.4. Egy alternatív gyermeknyelvi morfofonológiai rendszer. A kérdéskörhöz kapcsolódóan – a nyelvfejlődés-kutatók figyelmébe ajánlva – a Függelékben bemutatunk egy olyan adatsort (ALBERTI 2016), amely azt mutatja, hogy egy két-három éves gyermek éppen alakuló grammatikai rendszerében a definitségi oppozíció megtartása elsődleges lehet a szám/személy oppozícióénál, ami a példák felnőttnyelvi értelmezésével okozhat is félreértést. A Függelékből kiemelt (7a–b) mondatok például – a kontextus ismeretében – egyértelműen azt az értelmezést támogatták, hogy a beszélő önmagára utal (’aludtam’, ’voltam’, ’mondtam’).

(7) a) *Képzeld el, hogy az oviban a l u d t a k az ágyamban.*
b) *Amikor egészen aprócska v o l t a k , akkor mit m o n d t a k ?*
c) *Képzeld el, elég sokat s z o k t a k aludni.*

[2] A morfofonológiai rendszerben számos részleges egybeesési eset is magyarázatot nyer, előre bocsátva, hogy a mai magyar sztenderd igeragozást vesszük figyelembe. Részleges egybeesést példáz a *leöntenék* alak *(én valakit, ők azt):* amennyiben ugyanis a tő hátul képzett magánhangzót tartalmaz, akkor nincsen egybeesés; pl. *meglocsol-nék én valakit,* de *meglocsol-nák ők őt.* Máskor az elöl képzett magánhangzójú tő esetén történik meg egy oppozíció megmutatása (pusztán magánhangzó-harmónia alapján megjósolhatatlan toldalékpároknak köszönhetően); pl. *leönt-ik ők azt* a kijelentő módban, de *leönt-sék ők azt* a kötőmódban; viszont a *vár-ják* alak esetében az idő/mód oppozíció neutralizálódik. A feltételes módban viszont felléphet teljes definitségi neutralizáció (REBRUS 2001a: 267). Mivel hármas magánhangzó-hosszúság a magyarban nem fordul elő, a *mar-na/mar-ná* relatívtőpár alapján előállítható hipotetikus alakok – *mar-naa-tok/mar-naaa-tok* – egybe fognak esni a *mar-ná-tok* hangalakban.

A másfél éves megfigyelési időszakban egyetlen olyan példát sikerült feljegyezni, amikor a gyermek többes szám harmadik személyt használt. Ez a (7c) sorban bemutatott mondat, amelynek az elhangzását követően a megfigyelést végző szülő megpróbálta egyértelműsíteni a megnyilatkozást annak firtatásával, hogy kik aludtak sokat. Erre a gyermek azt állította, hogy az ágyában lévő játékállatokról tette az adott állítást. Mindazonáltal még ez a példa sem egyértelmű esete a 3PL használatának, mert nem zárható ki, hogy a gyermek csak a 3PL alanyt kiprovokáló kérdés hatására váltott át ilyen értelmezésre.

4. A magyar igei paradigma „külső", szintaktikai rendszerezése

4.1. A rendszerezés alapjául szolgáló morfoszintaktikai dimenziók. Az 1. táblázatban bemutatott rendszer – amelyet alább 4. táblázatként ismétlünk meg – a tárggyal való egyeztetés meglétére összpontosít (amit a *leönt-elek én téged* szerkezet sugall), de nem téveszti szem elől annak nagymértékű részlegességét. Az inverz-elmélet ott megemlített képviselői arra keresik tehát a magyarázatot, hogy például a *leönt-s-e ő(ke)t* szerkezetben megjelenő igealakkal miért egyetlen igealak áll szemben a *leönt-s-ön valaki(ke)t / téged/titeket / engem/minket* szerkezetekben. E szemlélet jegyében a célra vezető morfoszintaktikai dimenziók annyiban módosulnak a morfofonológiai megközelítéshez képest **(3.1.),** hogy az idő/mód dimenzió (μ) és az alany szám/személy dimenziója ($\mathbf{Y}_Z$) mellé harmadik dimenzióként a tárgy négyféle személyjegyéből összeálló skálát (x) kell felvenni. Ez utóbbi dimenzió tehát a kételemű tárgyassági dimenzió kiterjesztése a morfofonológiai rendszerbe szervesen be nem illesztett 2. személlyel, illetve a skála teljessége kedvéért az 1. személlyel.

4. táblázat

A magyar igeragozás inverz-elmélet szerinti szintaktikai rendszere

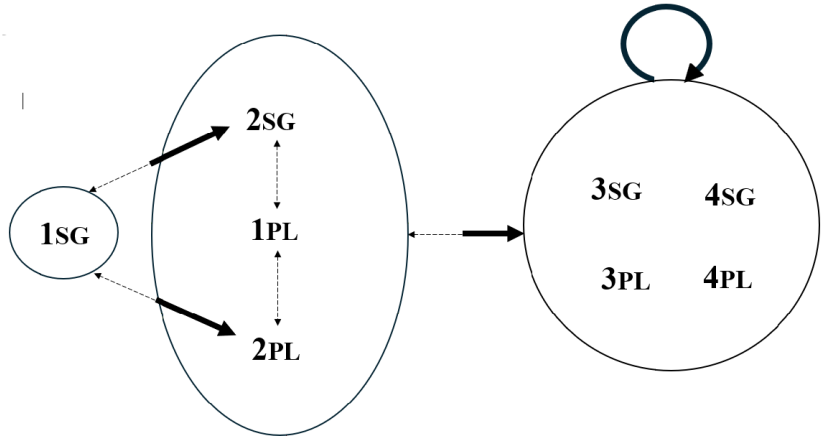
$\mathbf{Y}_Z$ / x | μ	PL	1		2		3* = {3, 4}	
		SG	PL	SG	PL	SG	PL
1 *engem/ minket*	*le-öntött*	–	*?-ünk* *?-öttünk* *?-sünk* *?-enénk*	*-esz* *-öttél* *-s(él)* *-enél*	*-ötök* *-öttetek* *-setek* *-enétek*	*-* *-ött* *-sön* *-ene*	*-enek* *-öttek* *-senek* *-enének*
2 *téged/ titeket/ benneteket*		*-elek* *-öttelek* *-selek* *-enélek*	*-ünk* *-öttünk* *-sünk* *-enénk*	–	*??-ötök* *??-öttetek* *??-setek* *??-enétek*	*-* *-ött* *-sön* *-ene*	*-enek* *-öttek* *-senek* *-enének*
3 *őt/ őket*		*-öm* *-öttem* *-sem* *-eném*	*-jük* *-öttük* *-sük* *-enénk*	*-öd* *-ötted* *-s(e)d* *-enéd*	*-itek* *-öttétek* *-sétek* *-enétek*	*-i* *-ötte* *-se* *-ené*	*-ik* *-ötték* *-sék* *-enék*
4 *ki(ke)t*		*-ök* *-öttem* *-sek* *-enék*	*-ünk* *-öttünk* *-sünk* *-enénk*	*-esz* *-öttél* *-s(él)* *-enél*	*-ötök* *-öttetek* *-setek* *-enétek*	*-* *-ött* *-sön* *-ene*	*-enek* *-öttek* *-senek* *-enének*

BÁRÁNY (2017: 38) egyes indián nyelvek kutatóira hivatkozva feltételezi, hogy n é g y eltérő pozíció van a társalgás terében, nem pusztán a hagyományos három – első, második és harmadik – személy. A tanulmány gondolatmenete szempontjából meghatározó jelentőségű, hogy a négyféle tárgyi karakternek a lineáris elrendezése egy skálává éppen a táblázatban is alkalmazott módon történik. A rendezés mellett formai érvként azt lehet felhozni, amit a **3.1.** pont (5b) sorában szemléltettünk: az indefinit tárgy tud jelöletlenül (zérussal jelöltként) kifejeződni a jelölt definit tárgyhoz képest, a 2. személy pedig – ahogy BARTOS (2018: 634) rámutat – az egyetlen olyan egyeztetési morféma a magyar igei paradigmában, amely egyértelműen megmutatja a tárgy személyét (l. még DEN DIKKEN 2004): például *várt*$_{1SG>4}$ < *várt-a*$_{1SG>3}$ < *várt-a-l-ak*$_{1SG>2}$ (vö. *te fáz-ol)*. A rendezés mellett pragmaszemantikai érveléssel majd az **5.1.1.** pontban szolgálunk.

BÁRÁNY (2017) a sötétebb panelek által szemléltetett kiterjedt szinkretizmus magyarázatát arra a tézisre alapozza, hogy a magyar a világ s z e m é l y h i e r a r c h i a - é r z é k e n y nyelvei (BÉJAR–REZAC 2009) közé tartozik. A hierarchia a magyarban a nyolc beszédcselekvési pozíciót az alábbi, 1. ábrán bemutatott módon sorolja három prominenciaosztályba. Az 1SG minden más pozíciónál prominensebb a beszédcselekvésben, mert nemcsak hogy beszédrésztvevő (mint még a 2SG) vagy beszédrésztvevőt tartalmazó halmaz (mint az 1PL és a 2PL) – amit egy '+' jeggyel jelölünk –, hanem ez a szereplő a beszédcselekvés központi figurája – amit egy további '+' jeggyel jelölünk meg. A személyhierarchia-érzékenység azt jelenti, hogy egy tárgyas ige esetében a (jegyek alapján) prominensebb beszédcselekvő annak alanyául választandó, és nem a tárgyául. Ezt a követelményt az 1. ábra feliratában oly módon foglaltuk képletbe, hogy az ennek ellentmondó választás valamiféle anomáliának minősül a grammatikai rendszerben: olyan inverz kontextusnak, amelyet azzal jelez a nyelv, hogy a tárggyal oly módon egyeztet, mintha az adott ige nem is szelektálna tárgyat (vagyis mintha intranzitív lenne); ami amúgy a 4. személyű tárgyra is érvényes: „mintha nem is lenne tárgy". BÁRÁNY (2017: 52) fázis-elméleti generatív szintaxisában az a javasolt „technikai megoldás" – részlegesen szakítva BÉJAR–REZAC (2009) mechanizusaival –, hogy inverz kontextusok esetében a derivációs során „blokkolódik" a tárgyi egyeztetés, ugyanakkor maga a derivációs folyamat halad tovább, és előállít egy jól formált hangalakot.

1. ábra

Direkt (–) és inverz (<- - -) kontextusok az igeragozás alapján:
i n v e r z , ha 0 < **ACT**(tárgy) ≥ **ACT**(alany) (l. az **ACT** sorát!)

ACT: [++] [+] [ ]

A *te beolt-asz engem* konstrukcióban például azért jelez 4. személyt az igerag (vö. *beolt-asz valakit*), ami egybeesik a tárgyatlan ige megfelelő ragjával (pl. *árt-asz*), mert a $2SG_{[+]}$>$1SG_{[++]}$ kontextus inverznek minősül. Amúgy még két [+] érték társításából is inverz kontextus adódik az ábracímben szereplő '≥' reláció alapján (hiszen a 'mi' aktivitási jegyvektora [+]): l. *te*$_{[+]}$ *beolt-asz minket*$_{[+]}$/*valakit*$_{[\ ]}$. A fenti képletbe a nulla értékkel összevető kritériumot azért iktattuk be, mert két pozitív aktivitási jegyérték nélküli szereplő párosításából viszont nem adódik inverz kontextus: pl. *valaki*$_{[\ ]}$ *beolt-ja őt*$_{[\ ]}$ (Coppock 2022: 135).

4.2. Nem kivételes elem az inverz-elméleti rendszerezésben az 1SG > 2 ragozása. Ahogyan a **3.2.** pontban rámutattunk, a morfofonológiai rendszerben kivételként kellett beilleszteni a *-lAk* ragozást a definit és az indefinit ragozás mellé. Az inverz-elmélet viszont abból indul ki, hogy a magyar ragozás eredendően bármilyen tárgy személyjegyére érzékeny.[3] Csak éppen van egy általános megszorítás, ami ezt történetesen úgy szabályozza, hogy egyetlen olyan beszédcselekvési

[3] „All personal pronouns trigger object agreement, but object agreement is not always spelled out" (Bárány 2017: 99). „[The inverse theory] makes strong predictions, namely that Hungarian direct objects of all persons should trigger object agreement. At first glance, this prediction seems to be wrong, since the verb never shows object agreement with a first person object. […] I argue that this seeming lack of agreement is a surface-effect and that all personal pronouns actually do trigger object agreement. Syntax and morphology block its spell-out in certain configurations, however" (Bárány 2017: 54). „The inverse-agreement theory does have the advantage of tying together the special *-lak/-lek* ending with the objective conjugation in Hungarian, and the existence of inverse agreement among other languages in the Sprachbund" (Coppock 2022: 135). Bárány (2026: 14) egy friss tanulmányban is megerősíti a szóban forgó álláspontot: „ [O]bject agreement is distributed in a direct–inverse system. From this perspective, *-lak*/*-lek* is a completely natural part of the overall agreement system and need not be analysed as 'special'."

kontextus marad, amikor szinkretizmusmentes ragozást vált ki a 2. személyű tárgy (1SG > 2), az 1. személyű tárgy pedig nem tud olyan direkt kontextusban állni, hogy egyedi ragozást kapjon. Az $1SG_{[++]} > 1PL_{[+]}$ kontextus még lehetne éppen ilyen, de itt a halmaz-elméleti tartalmazási viszony miatt visszaható szerkezetet kell alkalmazni, ami 3. személyű tárggyal való egyeztetést vált ki: *én leöntöm magunkat/ő(ke)t.* A 2/3/4 > 1 kontextusok pedig mind inverzek; pl. *leönt(esz) engem/valakit.*

4.3. Szinkretizmus az inverz-elméleti rendszerben. Ahogy a 4. táblázat mutatja a panelek színezésével alulról felfelé áttekintve az oszlopokat, a 4. személyű tárgyhoz kapcsolódó **A** ragozási mintát a 3. személynél mindig felváltja egy eltérő **B** minta, viszont tovább haladva felfelé a tárgyi prominencia skálája mentén, a hat oszlop közül ötben visszatér az **A** minta. Ezt a mintázatot a természetes nyelvekben szinte kizártnak tartják a paradigmatikus egybeesések törvényszerűségeit feltárni hivatott szinkretizmus-elméletben, amelynek alapjait egy nagyszabású kurrens tanulmány alapján fogjuk most áttekinteni (BOBALJIK–SAUERLAND 2018: 2–4, 31).

A nyelvészeti kutatás egyik alapkérdése annak formális jellemzése, hogy milyen grammatikák lehetségesek egyáltalán: léteznek-e a grammatikákra vonatkozó általános, absztrakt természetű megszorítások, és ezek a megszorítások nyelvspecifikusak-e, avagy tágabb, általános kognitív rendszerekre érvényes korlátozások megnyilvánulásai-e. A szintaxis területén például jelentős általánosításokra jutottak a CHOMSKY-hierarchia alapján (PARTEE – TER MEULEN – WALL 1990: 451). A szinkretizmus-elmélet célja az, hogy a morfológia számára egy hasonlóan általános érvényű szemlélet kidolgozásához járuljon hozzá, különös tekintettel a morfológiai jegyekre, vagyis azokra a jegyekre, amelyek a különböző fogalmak nyelvek közötti eltérő csoportosításának a hátterében állnak, amint az az azonos forma általi kifejeződésben (szinkretizmusban) megmutatkozik. A jegy alapú morfológiai rendszerek architektúrája azt jósolja, hogy a matematikailag lehetséges variációknak csupán bizonyos mintázatai lehetségesek.

Mint az **1.** pontban láthattuk a melléknevek szuppletív alakjainak, valamint névmási és igei paradigmáknak az esetében,[4] a morfológia számos területén tapasztalható, hogy ha a releváns formákat valamilyen jól indokolt sorrendbe tudjuk rendezni, akkor az első és a harmadik elem csak akkor oszthat meg egy adott **A** tulajdonságot, ha a középső elem is rendelkezik ezzel a tulajdonsággal – ami **AAA** mintázatot nyújt. Amennyiben a középső elem eltér az elsőtől, akkor a sorozat harmadik elemének is el kell térnie – ezzel pedig **ABC** mintázatot szolgáltatva. Egyébként pedig (ha az első és a harmadik elem eltérő) **AAB** vagy **ABB** mintázat áll elő. Az **ABA** mintázat viszont általánosan diszpreferált, amit *ABA-megszorításként (vagy *ABA-univerzáléként/effektusként) nevezhetünk meg. Így is meg szokták fogalmazni a lényegét: egy számottevő adatkörben, amelyben elvileg öt különböző mintázat volna lehetséges, a világ nyelveiben ténylegesen csupán négy figyelhető meg: **AAA, AAB, ABB** és **ABC,** de **ABA** nem.

A szinkretizmus-elmélet elsődleges törekvése az ilyen típusú megszorítások feltárása és levezetése a jegyalapú architektúrákból valamilyen minimalitási fel-

[4] Az esetparadigmákat vizsgáló, nagy hatású nanoszintaktikai elméletben is (CAHA 2009) alapvető jelentőségűnek bizonyult a bekezdésben tárgyalt univerzális megfigyelés.

tevéssel kombinálva, amit a minimalitás elveként neveznek meg, és azt az intuíciót hivatott megragadni, hogy az Univerzális Grammatika a paradigmák adott méretének előállításához szükséges minimális jegykészleteket választja ki (*maximal use of minimal resources,* azaz 'a lehető legkisebb jegykészlet maximális hatékonyságú alkalmazása'). Ami a jegyarchitektúrákat illeti, szinte valamennyi eddigi magyarázat (pl. BOBALJIK 2012) amellett érvelt, hogy az *ABA-hatás a jegyek közötti tartalmazási *(containment)* viszonyból vezethető le. Mint az 1. ábra mutatja, a magyarban feltárt személyhierarchia hátterében is – minden bizonnyal más nyelvekhez hasonlóan (VANDEN WYNGAERD 2018) – tartalmazási reláción alapuló jegyarchitektúrát feltételezünk. Némi egyszerűsítéssel élve az a lényeg, hogy a [++] aktivitási jegyhalmazú feladói státusz az egy '+'-szal dotált beszédrésztvevői státuszhoz képest rendelkezik valamilyen többletfunkcióval (a feladó egy különleges beszédrésztvevő), míg a 3. és a 4. személynek üres az aktivitási jegyhalmaza: [++] ⊃ [+] ⊃ [ ]. Bőségesebb kifejtést a **4.1.1.** alpont kínál, amelyben négy prominenciaszintet különítünk el tartalmazási reláció mellett: [+++] ⊃ [++] ⊃ [+] ⊃ [ ]).

A későbbi tárgyalásunk szempontjából releváns megjegyezni, hogy BOBALJIK–SAUERLAND (2018: 15–18) a kételemű és a háromnál több elemű paradigmákra is kiterjeszti a metaelméleti/matematikai vizsgálatot, és a kételemű paradigmákra nézve kimutatja, hogy a két lehetséges mintázat – **AB** és **AA** – egyike sem kizárt.

BOBALJIK–SAUERLAND (2018) behatóbb ismertetése túlnőne a tanulmány keretein. Jelentősége abban áll, hogy a korábbiaknál általánosabban, a meghatározó tényezők szerepének szétszálazásával próbálja megragadni a paradigmamintázatok törvényszerűségeit; az *ABA-effektust például olyan jegyarchitektúrákból is levezeti, amelyekre nem érvényesül a fent említett tartalmazási reláció. A jelen tanulmány szempontjából annak a megvilágításában áll a jelentősége, hogy ha a magyar igei paradigma tényleg nem igazodik az *ABA-megszorításhoz, az nem pusztán azt jelenti, hogy ritka kivételt képez egy univerzális tendencia alól, hanem hogy meg kellene magyarázni, hogy a feltételezett jegyarchitektúra a magyarban miért manifesztálódik más paradigmatikus mintázatokban, mint más nyelvekben. A következő két szakaszban ehelyett arra mutatunk rá az avatar-elmélet névmásmorfológiai megközelítése révén, hogy a magyar igeragozás tökéletesen igazodik az *ABA-megszorításhoz.

5. A magyar igei paradigma avatar-elméleti rendszerezése

5.1. A rendszerezés alapjául szolgáló morfoszintaktikai dimenziók. Mint az alábbi, 5. táblázat mutatja, az avatar-elmélet ugyanazon három morfoszintaktikai dimenzió mentén rendszerezi a magyar igeragozást, mint az inverz-elmélet, amelynek rendszerét már a bevezető szakaszban bemutattuk (1. táblázat), majd a **4.1.** pontban 4. táblázatként felidéztük. Az avatar-elmélet is a „külső", szintaktikai nézőpontot képviseli tehát, a tárggyal való egyeztetés meglétére összpontosítva: az idő/mód dimenzió (μ) és az alany szám/személy dimenziója ($\mathbf{Y}_Z$) mellé harmadik dimenzióként a tárgy négyféle személyjegyéből összeálló skálát (x) vesz fel. A döntő különbség abban áll, hogy az 1. és 2. személyű nem visszaható tárgyi névmások sajátos felépítését figyelembe véve – ily módon összekapcsolva tehát

az egyeztetési reláció igei és névszói oldalának kutatását – azt állítja, hogy ezek a magyar morfológia rendszerében valójában 4. személyű névmásokként működnek, a visszahatók pedig 3. személyűekként (ALBERTI – FELTIZI-VERESS SAYPASHEVA – FARKAS 2025a, 2025b). Első személyű tárgyi névmás nincsen a magyar nyelv morfológiai rendszerében (ami tehát a személyhierarchia-érzékenység miatt erősen értékréses, l. ALBERTI – FELTIZI-VERESS SAYPASHEVA – FARKAS 2026), a 2. személyű egyeztetést kiváltó névmás pedig Janus-arcú – ezt majd az **5.2.** pontban kifejtjük.

5. táblázat

A magyar igeragozás szinkretikus mintázata
az avatar-elmélet keretében: **ABC** és **AB** minták

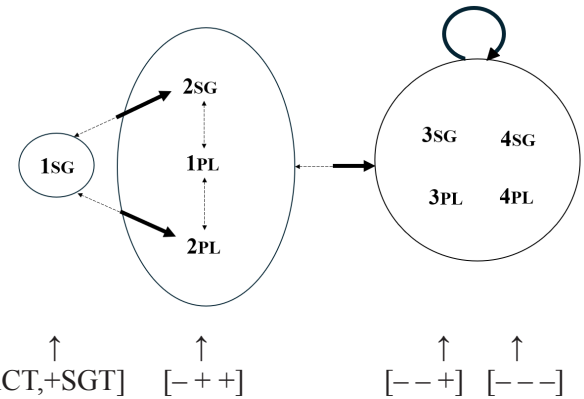
YZ / X | μ	PL	1		2		3* = {3, 4}	
		SG	PL	SG	PL	SG	PL
1 –							
2 *téged/ titeket/ benneteket*		*-elek -öttelek -selek -enélek*					
3 *őt/ őket*	*le- önt-*	*-öm -öttem -sem -eném*	*-jük -öttük -sük -enénk*	*-öd -ötted -s(e)d -enéd*	*-itek -öttétek -sétek -enétek*	*-i -ötte -se -ené*	*-ik -ötték -sék -enék*
4 *ki(ke)t/ engem/minket/ bennünket/ téged/titeket/ benneteket*		*-ök -öttem -sek -enék*	*-ünk -öttünk -sünk -enénk*	*-esz -öttél -s(él) -enél*	*-ötök -öttetek -setek -enétek*	*- -ött -sön -ene*	*-enek -öttek -senek -enének*

Jogosan merülhet fel az olvasóban, hogy a **4.3.** pontban tárgyalt szinkretizmus-elméleti problémának mindez csupán formális megoldása, egy terminológiai trükk. A kételyek eloszlatása végett a **4.1.1–4.1.6.** pontokban felidézzük az avatar-elmélet fogalmi apparátusát és a tudományos létjogosultsága melletti érvrendszert az imént említett szakirodalom alapján (a részletkérdések tisztázása végett nyilván oda kell fordulnia az olvasónak). A döntő mozzanat az, hogy a szinkretizmus-elméletben tekintetbe veendő mintázatok hátterében (pragmaszemantikai szempontból) megalapozott skála álljon.

5.1.1. A beszéd mint cselekvés és az abban való részvétel prominenciája. Az inverz-elméletet az avatar-elmélet úgy alkalmazza a magyarra, hogy követi BÁRÁNYT (2017: 43) a beszédhelyzeti pozíciók tartalmazási relációban álló **(3.3.)** paraméterekkel való meghatározásában, de olyan paraméterek mellett érvel, amelyek a beszédnek mint kölcsönhatást kiváltó és diskurzusépítő cselekvésnek a felfogásában gyökereznek (AUSTIN 1975; GRICE 1975; KAMP–REYLE 1993; KLEIBER 2005; ALBERTI–KLEIBER 2024). Az 1. ábra alábbi kiegészítésével szemléltetjük ezt az új megközelítést (2. ábra).

2. ábra

A magyarban a nyolc beszédcselekvési pozíció hierarchiája: [1SG > 1PL/2 > 3/4]. A meghatározó jegyek: INI: kezdeményező ('initiator'), ACT: cselekvő ('active'), SGT: látókörbeli ('in sight')

Aki éppen kimond egy mondatot, az a legaktívabban cselekvő fél, az 'első személy', aki együttműködést kezdeményez valamelyik hallgatójával. A kiválasztott hallgatót (tipikusan a szemkontaktus felvételével) arra a cselekvésre kívánja rábírni, hogy vállaljon aktív szerepet: vállalja el a címzetti szerepet a feladott üzenethez (OISHI 2016). Ő a '2. személy'. A többi jelenlévő, ha egyáltalán hall(gat)ja a beszélőt, nem játszik aktív szerepet a tekintett nézőpontból, beleértve ebbe a nem humán szereplőket is. Övék a '3. személy' szerepe a két beszédrésztvevő látókörében, akikre így a beszélő határozott kifejezéssel utalhat, közben esetleg rájuk is mutatva vagy odapillantva, alapozva a közös referenciális hozzáférésre a címzettel. Mint a 2. ábrán a jegyvektorok mutatják, döntő szerepet adhatunk a személy-hierarchia-érzékenység és az arra épülő inverzió reláció interpretálásában a kezdeményezői (INI) és az aktivitási (ACT) paraméterértéknek, amelyek a feladó és a címzett mellett az azokat magukban foglaló plurális pozíciókhoz *(mi, ti)* is hozzárendelődnek. Ebben vannak nyelvek közötti különbségek: a magyarban például a +INI kezdeményezői jegyet történetesen csak a feladót tartalmazó szinguláris pozícióhoz társítjuk *(én),* a plurálishoz *(mi)* nem.

Határozott kifejezéssel – azaz '3. személyűvel' – jelen nem lévő személyekre és dolgokra is utalhatunk. Tipikusan határozatlan kifejezésekkel – tehát '4. személyűekkel' – vezetjük be őket a diskurzusba, majd a beszéd világteremtő erejének köszönhetően később éppúgy jelen lesznek – immár '3. személyként' – a diskurzusreferenseik révén (KAMP–REYLE 1993; KLEIBER 2005; ALBERTI – KLEIBER 2024), mint a ténylegesen a látókörben lévő szereplők (+SGT). A '4. személy' tehát a társalgásban éppen akkor megjelenő, a beszédrésztvevők látókörében még sem ténylegesen, sem elvont értelemben korábban jelen nem lévő szereplők beszédcselekvési pozíciója (–SGT).

5.1.2. A személyhierarchia-érzékenység mint a beszédcselekvés és az elbeszélt cselekvés viszonya. A bemutatott beszédcselekvés-modellben a személy-

hierarchia-érzékenységet a világ történései konceptualizálásának egy potenciális rendezőelveként határozhatjuk meg kognitív aspektusból; ami pragmatikai szempontból tekintve kijelöli a beszédcselekvésnek egy hatékony stratégiáját. A felmerülő stratégiát GRICE (1975) mód/modor *(manner)* maximacsoportjába sorolhatjuk aktivitási almaxima néven, a rendezettségi almaxima *(Be orderly)* társaságába helyezve. A *Be orderly* almaxima azt írja elő, hogy a mondatok egymásutániságának az időrendje tükrözze az azok által elbeszélt történet időrendjét – a hallgató számára egyszerűbbé téve a szöveg megértését. Ezzel feltételezhető analógnak a személyhierarchia-érzékenységet motiváló pozitív korrelációs preferencia a beszédcselekvési aktivitás és az éppen kimondott tárgyas igével kifejezett aktivitás között. Egyszerűbben megfogalmazva: aki a beszédhelyzetben aktívabb, kezdeményezőbb, arról feltételezendő alapesetként, hogy az elbeszélt esetben is aktívabb, kezdeményezőbb volt, vagyis tipikusan ő kell, hogy megkapja az Ágens tematikus szerepet.

A 2. ábrán bemutatott modell azokról az esetekről, amikor referenciálisan 1. vagy 2. személyű tárgy esetében 4. személyű tárgyat – gyakorlatilag tárgyatlanságot – jelez az igeragozás (5. táblázat), a következő módon ad számot az INI és ACT aktivitási paraméterek segítségével: ha az alanyhoz kapcsolódó aktivitási paraméterértékek száma (0, 1 vagy 2) nem nagyobb a tárgyhoz kapcsolódókénál, az egy olyan „anomália" a beszédcselekvés és az elbeszélt cselekvés viszonyában, amely a tárgyegyeztetés „blokkolódását" vonja maga után a magyar grammatikában (BÁRÁNY 2017). Képletbe is foglalhatjuk a direkt (⟶) és az inverz (<---) kontextusok kiegészítő megoszlását az igeragozás alapján, az inverz felől definiálva: pontosan akkor inverz egy beszédcselekvési kontextus, ha 0 < **ACT**(tárgy) ≥ **ACT**(alany).

A *te leönt-esz engem* konstrukcióban például azért jelez 4. személyt az igerag (vö. *leönt-esz valakit*), mert az alanynak ('te') megfelelő személy [+] aktivitása a beszédcselekvésben a címzetti szerepből adódóan kisebb értékű, mint a tárgyhoz ('engem') társuló kezdeményezői [++] aktivitási értékvektor. Amúgy még két [+] érték társításából is inverz kontextus adódik a képletben alkalmazott '≥' reláció alapján (hiszen a 'mi' aktivitási jegyvektora [+]): *te leönt-esz minket/valakit.* A fenti képletbe a nulla értékkel összevető kritériumot azért kell beiktatni, mert két pozitív aktivitási jegyérték nélküli szereplő párosításából nem adódik inverz kontextus; pl. *valaki leönt-i őt* (COPPOCK 2022: 135). A félreértések elkerülése végett hangsúlyozzuk, hogy az SGT paraméterérték irreleváns a bekezdésben felhozott példákban, csak a két aktivitási paraméterérték (INI és ACT) számít az inverz kontextusok meghatározásában.

5.1.3. A rejtélyes uráli tárgyinévmás-morfológia. Az avatar-elmélet egyik innovációja (a kognitív/pragmatikai háttér modellezésén kívül), hogy a tárgyegyeztetés névszói oldalán is kimutatja az inverz kontextusok indikátorát: az *eng-em/té-g-ed/mi-nk-et/ti-tek-et* és a *benn-ünk-et/benn-etek-et* névmások birtokosszerű szerkesztésében (SIMONYI 1907; DEN DIKKEN 2006; É. KISS – MUS 2022). A releváns tényező az indokolatlan morfológiai komplexitás a névmás (jelöletlen) alanyi alakjának és a tárgyesetragnak az összekapcsolásához képest (ami más névmások esetében működik; pl. *ő-t, kik-et*).

A számos uráli nyelvben felbukkanó birtokosszerű névmási alakokról – l. (8b-c) – ALBERTI et al. (2026) kimutatja, hogy érvényes rájuk az á l c á z ó s z e r k e z e t e k definíciójának általánosabb változata, amely végső soron a (8a) sorban közölt birtokos konstrukció a társított szemantikai megszorítással. Azt, hogy az *engem* típusú tárgyi névmási alakok álcázószerkezetként foghatók fel, az avatar-elmélet É. KISS – MUS (2022) nyelvtörténeti elemzésére alapozza.[5] A (8c) példában bemutatjuk a felépítést leghívebben őrző szölkup változatot is (WAGNER-NAGY 2017), amelyben még a birtokosnak a hangalak nélküli megjelenítése is megengedett (a *pro*-drop; vö. *a[z én] lelkem*).

(8) a) Y = [$_{DP}$ [$_{DP}$ X (birtokos alak) [$_{NP}$ N]]],
ahol az N fej n e m rendelkezik igazságfeltételes szempontból releváns jelentéssel (COLLINS–MOODY–POSTAL 2008: 62)
b) [$_{DP}$ [$_{DP}$ en- [$_{NP}$ g - em]]]
c) [$_{DP}$ [$_{DP}$ (ma-) [$_{NP}$ šı - m]]] (szölkup)
én alak/lélek-1SG (jelentés: 'engem')
d) [$_{DP}$ [$_{DP}$ (én) [$_{NP}$ mag - am]]]

Az álcázásról kézenfekvő azt feltételezni, hogy éppen az **5.1.2.** alpontban kimondott aktivitási almaxima megsértését védi ki. Teszi ezt azáltal, hogy referenciálisan 1. és 2. személyű névmások tárgyi alakján az álca 4. személyű – ahogyan azt jelzi a magyarban az igeragozás; pl. *leönt(esz) engem/valakit*). Az álcázás-elmélet, mint azt a (8d) felbontás sugallja, a visszaható névmásokra is alkalmazható, azzal a különbséggel, hogy a *mag*-álca 3. személyű, amint azt az általa kiváltott ragozás mutatja: *leönt-öm mag-am/őt.* A kérdést a **6.** pontban tárgyaljuk.

5.1.4. Avatarok. Ahogyan azt ALBERTI – FELTIZI-VERESS SAYPASHEVA – FARKAS (2025a) és ALBERTI et al. (2026) kifejti, a 'bél' szóval rokonítható tárgyjelölő *benn*-névmások *(bennünket/benneteket)* közvetlenül a beszédrésztvevők testi valójára, esendő „porhüvelyére" utalnak, ami összhangban áll az igeragozás által jelzett 4. személlyel, a személyhierarchia legalacsonyabb pozíciójával. A másik négy birtokos szerkezetű tárgyi névmás is hasonlóan alakra, lélekre vagy esetleg magra utalt egy korábbi nyelvállapotban (8b), tehát az adott beszédrésztvevő valamely részére vagy egészének egy sajátos bemutatására. Az avatar-elmélet kulcsa a személyhierarchia-érzékenységnek az **5.1.2.** alpontban bemutatott kognitív interpretációja: a beszédcselekvésben aktív szereplők számára *(én/te/mi/ti)* egy mondatban (az „aktív" alanyi szerep helyett) a tárgyi szerep – amely elsődlegesen a behatott páciensi szereplőé – előnytelen, nem kompatibilis, ezért csak közvetve osztható ki nekik. Az [x által birtokolt y rész] séma tökéletes közvetítő

[5] „[T]he empty head was originally *-ki*, a Proto-Uralic noun meaning 'shape, form, soul'. HELIMSZKIJ (1982) traced back the middle morpheme of Selkup reflexive pronouns to *-ki,* and claimed that the *-g* morpheme intervening between the pronominal stem and the possessive suffix in the Hungarian *en-g-em* 'me', *té-g-ed* 'you-acc' is also a residue of it." […] „With the phonological erosion of the possessed noun, and the fade-out of the meaning 'shape, form, soul', the inner structure of the possessive construction has presumably become obsolete for the native intuition" É. KISS–MUS (2022: 50-51).

ebben a felfogásban: referenciális szempontból az y azonosnak tekinthető az x-szel, miközben funkcionálisan eltérőek: a beszédhelyzetben éppen aktív x az elbeszélt történet adott tagmondatában éppen behatást elszenvedő y részével vesz részt (amikor például megharapja a medve vagy megsebesíti egy lezuhanó szikla). Az x beszédrésztvevővel referenciálisan azonos y szereplő x-nek az elbeszélésbeli képviselője, „dublőrje", mintegy a valóságban beszélő/hallgató szereplő avatarjaként funkcionál az elbeszélés világában (ahogyan a hindu mitológiában egy istenség a földi világban egy földi megtestesülése révén járhat-kelhet). Úgy is fogalmazhatunk, hogy az avatar nem teljes beszédrésztvevői személyiségével, hanem csak annak fizikai valójával vesz részt az eseményben. Mindez nem példa nélküli a világ nyelveiben, erre utalunk a következő alpontban.

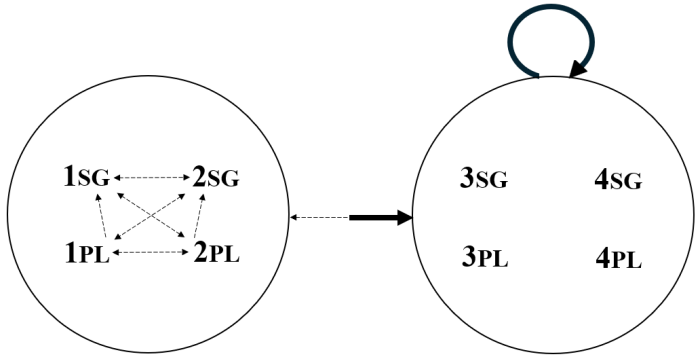
5.1.5. Imposztorok. Számos nyelvben megfigyelték annak lehetőségét, hogy az első két személy helyett alacsonyabb személyfokozatot használjunk: ez az imposztorelmélet terepe (COLLINS–POSTAL 2012; KAISER–NICHOLS–WANG 2018). Alább egy magyar példát hozunk a jelenségre:

(9) Hahó! Eljött $_{1}$[a nagyi]$_{3}$ meglátogatni $_{2}$[az édes kisunokáit]$_{3}$!
Szándékolt jelentés: 'Eljöttem (én) meglátogatni titeket.'

5.1.6. Az inverz és direkt beszédcselekvési kontextusok kétféle hálózata a magyarban. Az avatar-elmélet tehát azon az állásponton van, hogy „higgyünk a ragozásnak", miszerint például az *engem* esetében az 1. személytől mint *referenciális* személyjegytől eltér a kifejezés *funkcionális* személyjegye, és a *(vala) ki* személyjegyével egyezik meg, vagyis a javasolt 4. személyfokozattal. Másképpen fogalmazva, az *engem* hangalak egy elhangzott mondatban a társalgás aktív szereplőjét – valamiféle avatarjaként, speciális imposztorként (COLLINS–POSTAL 2012) – olyan szerepben képviseli, amellyel egy személyhierarchia-érzékenységen alapuló grammatikában eredendően összeférhetetlen lenne a prominens beszédrésztvevői státusza alapján. Ugyanez áll a másik öt tárgyi névmásra is, amelyeket felsoroltunk az **5.1.3.** alpont elején, inverzstátusz-indikátorként elemezve őket. Az alábbi, 3. ábra be is mutatja az inverz és direkt beszédcselekvési kontextusok ez alapján felállítható hálózatát – ami pontosan egy kontextus esetében tér el az igeragozás alapján felállítható hálózattól (2. ábra).

3. ábra

Direkt (⟶) és inverz (<- - -) kontextusok a magyarban a tárgyálcázás alapján: i n v e r z , ha **ACT**(tárgy) > 0

5.2. Az 1SG > 2 kontextus státusza az avatar-elmélet szerint. A morfofonológiai rendszerbe szervesen nem illeszkedő kontextus **(3.2.)** az inverz-elmélet szerinti rendszerbe – egy erős megszorítás árán, annak egyedüli „túlélőjeként" – szervesen beilleszkedett **(4.2.).** Ehhez a Janus-arcúsághoz jól illik az avatar-elméletben kirajzolódó alábbi helyzetelemzés.

Az 1SG > 2 beszédcselekvési kontextus k ö z t e s státuszt képvisel az aktivitási almaximának megfelelő direkt kontextusok és az azzal szembeszegülő inverzek között. Amit az iménti, 3. ábra címében egyszerű képletbe foglaltunk, az a beszédcselekvésbeli aktivitás és az elbeszélt cselekvésbeli aktivitás harmóniakövetelményének a legkézenfekvőbb, a b s z o l ú t „szabályozása": a behatott szereplők számára adott tárgyi grammatikai funkcióban n e álljon a beszédcselekvésben aktív ([++] vagy [+] jegyű) szereplő. Az igeragozás viszont (2. ábra) egy valamivel megengedőbb r e l a t í v követelményt indikál: állhat a tárgyi grammatikai funkcióban akár aktív beszédcselekvési szereplő is, csak az alany legyen még a k t í v a b b ; és e szerint akkor az $1SG_{[++]}>2_{[+]}$ direkt kontextusnak minősül. Ebből adódik, hogy az 5–9. táblázatokban a referenciálisan 2. személyű tárgyi névmások nemcsak a funkcionálisan 4. személyű névmások között szerepelnek (inverz kontextusokban meghatározva az egyeztetés módját), hanem a (direkt kontexusokban) 2. személyűként ható névmások között is.

5.3. Szinkretizmus az avatar-elméleti rendszerben

5.3.1. A négyes panelek mintázatai. Az avatar-elméletnek az **5.1.** pont alpontjaiban végrehajtott bemutatását követően az 5. táblázat adatsorainak a szinkretizmus-elméleti elemzése annak megállapításából áll, hogy az inverz-elméletben problémásnak bizonyuló panelismétlődések eltűnnek, és a **4.3.** pontban az univerzális megfigyelésekkel messzemenően kompatibilis **ABC** és **AB** mintázatok adódnak. Ha az értékrést is a mintázat részének tekintjük, akkor **ABCD** és **ABC** mintázatokat kapunk – ezek is megszokott alapesetek a szinkretizmus-elméletben.

Mindez annak köszönhető, hogy a tárgyegyeztetés igei és névszói oldalán tapasztalható morfológiai sajátosságokat párhuzamosan vettük górcső alá, mindkét oldalon keresve a személyhierarchia-érzékenység megnyilvánulásait.

5.3.2. Az egyes igealakok mintázatai a négy idő/módban. A morfofonológiai rendszerben talált egybeeséseknek a **3.3.** pontban bemutatott rendszerét integrálhatjuk az avatar-elméleti rendszerezéssel, külön oszlopokat felállítva a négy idő/módban.

6. táblázat

A magyar igeragozás szinkretikus mintázata az avatar-elmélet keretében, kijelentő mód jelen időben: **ABC** és **AB** minták

X | μ \ Y Z	PL	1		2		3* = {3, 4}	
		SG	PL	SG	PL	SG	PL
1 –	*le-önt-*						
2 *téged/ titeket/ benneteket*		*-elek*					
3 *őt/ őket*		*-öm*	*-jük*	*-öd*	*-itek*	*-i*	*-ik*
4 *ki(ke)t/ engem/minket/ bennünket/ téged/titeket/*		*-ök*	*-ünk*	*-esz*	*-ötök*	*-*	*-enek*

Jelen időben (6. táblázat) nem találunk egybeeső igealakokat, a szinkretikus mintázatok tehát ugyanazok lesznek, mint a négyes panelek esetében (5. táblázat). Múlt időben viszont (7. táblázat) az 1SG-ben álló alany mellett a definitségi neutralizáció **(3.3.)** az **ABC** minta helyett **AAB** mintát produkál – ami szintén univerzális minta **(4.3.).**

7. táblázat

A magyar igeragozás szinkretikus mintázata az avatar-elmélet keretében, múlt időben (ami csak kijelentő móddal társul): **AAB** és **AB** minták

X | μ \ Y Z	PL	1		2		3* = {3, 4}	
		SG	PL	SG	PL	SG	PL
1 –	*le-önt-*						
2 *téged/ titeket/ benneteket*		*-selek*					
3 *őt/ őket*		*-sem*	*-sük*	*-s(e)d*	*-sétek*	*-se*	*-sék*
4 *ki(ke)t/ engem/minket/ bennünket/ téged/titeket/ benneteket*		*-sek*	*-sünk*	*-s(él)*	*-setek*	*-sön*	*-senek*

8. táblázat

A magyar igeragozás szinkretikus mintázata az avatar-elmélet keretében, kötőmódban: **ABC** és **AB** minták

YZ / X | μ	PL	1		2		3* = {3, 4}	
		SG	PL	SG	PL	SG	PL
1 –	*le-önt-*						
2 *téged/ titeket/ benneteket*		*-öttelek*					
3 *őt/ őket*		*-öttem*	*-öttük*	*-ötted*	*-öttétek*	*-ötte*	*-ötték*
4 *ki(ke)t/ engem/minket/ bennünket/ téged/titeket/ benneteket*		*-öttem*	*-öttünk*	*-öttél*	*-öttetek*	*-ött*	*-öttek*

Kötőmódban (8. táblázat) megintcsak nem találunk egybeeső igealakokat, a szinkretikus mintázatok tehát ugyanazok lesznek, mint a négyes panelek esetében (5. táblázat). Feltételes módban viszont (9. táblázat) a 1PL-ben és a 2PL-ben álló alany mellett a definitségi neutralizáció **(3.3.)** az **AB** minta helyett **AA** mintát produkál – ami szintén univerzális minta **(4.3.).** A hat alanyi szám/személyben tehát háromféle minta jelenik meg, de egyik sem az *ABA-megszorításnak ellentmondó **ABA** minta.

9. táblázat

A magyar igeragozás szinkretikus mintázata az avatar-elmélet keretében, feltételes módban: **ABC, AA** és **AB** minták

YZ / X | μ	PL	1		2		3* = {3, 4}	
		SG	PL	SG	PL	SG	PL
1 –	*le-önt-*						
2 *téged/ titeket/ benneteket*		*-enélek*					
3 *őt/ őket*		*-eném*	*-enénk*	*-enéd*	*-enétek*	*-ené*	*-enék*
4 *ki(ke)t/ engem/minket/ bennünket/ téged/titeket/ benneteket*		*-enék*	*-enénk*	*-enél*	*-enétek*	*-ene*	*-enének*

Felvethetjük az avatar-elmélet tágabb kontextusában is (l. **3.3.**) azt a kérdést, hogy milyen oppozíció hajlamos neutralizálódni. A választ úgy lehet megfogalmazni, hogy nem az alanyi egyeztetés morfoszintaktikai dimenziójában lép fel neutralizáció (ezt a sorok áttekintésével ellenőrizhetjük), hanem a tárgyi egyeztetés dimenziójában. Ez felel meg az avatar-elméleti rendszerben a **3.3.** pont (6c) sorában bemutatott optimalitáselméleti rendezésnek, miszerint **OPP**(személy/szám) >>

Opp(definitség). Hozzátehetjük még ehhez azt a pontosítást, hogy a tárgyi egyeztetés dimenziójának az „alján" lép fel az oppozíció elvesztése, azaz a 3. és a 4. személyű tárgy vált ki egybeeső ragozást. Azaz **ABB** mintát sehol nem kaptunk, ezt az általánosító megfigyelést mondhatjuk ki.

6. A magyar igeragozás visszaható alrendszere. A (10a) példasor kapcsán idézzük fel az **5.1.3.** alpontban megemlített gondolatot: a visszaható névmások szépen beilleszkednek az avatarok rendszerébe, hiszen a *mag* tekinthető egyfajta 'body part'-nak, a személyjegyértékük pedig szétválik egy referenciálisra és egy funkcionálisra. Annyiban képviselnek az *engem*-típustól eltérő típust, hogy nem 4. személyűnek „álcázódnak", hanem 3. személyűnek, ahogyan azt az alábbi, 10. táblázat is szemlélteti. A 3. személy jól illik a beszédfolyamatban való szerepükhöz: valakinek a víztükörben megjelenő képe például kézenfekvően felfogható úgy, mint az eredetitől eltérő entitás, amely azonban nem egy újonnan megjelenő szereplő (azaz „4. személy"), hanem egy jelen lévő szereplőhöz képest meghatározható szereplő. (Ahogy például határozott főnévi kifejezésként önthető formába a hajra való utalás egy ilyen szövegben: *Belépett egy nő. Vörös volt a haja.*)

(10) a) *A vízben [megláttál* ^{4}*valakit /* ^{1}*engem*$_{4}$*] / [megláttad* ^{3}*őt /* ^{2}*magadat*$_{3}$*].*
b) *Megyek, és befizetem magunkat/*minket/*bennünket a következő körre.*
c) $^{??}$*Magunkat/*$^{*?}$*Minket/*Bennünket most én fizetem be erre a körre.*
d) *magunkat* = {én + te, én + ti, én + ő, én + ők, én + te + ő,…}

10. táblázat

Egybeeső igealakok a magyar igeragozás inverz-elmélet szerinti szintaktikai rendszerének a visszaható alrendszerében, oszloponként bármelyik alany mellett **A** mintázattal

Y Z / X | μ	PL	1		2		3* = {3, 4}	
		Sg	Pl	Sg	Pl	Sg	Pl
1 –							
2 –							
3 *mag…at/…*	*le-önt-*	*-öm -öttem -sem -eném magamat/ magunkat/ ??minket*	*-jük -öttük -sük -enénk magunkat*	*-öd -ötted -s(e)d -enéd magadat/ magatokat/ ??titeket*	*-itek -öttétek -sétek -enétek magatokat*	*-i -ötte -se -ené magát/ magukat*	*-ik -ötték -sék -enék magukat*
4 –							

Szinkretizmus-elméleti szempontból – ami a jelen tanulmány szempontjából releváns – triviális a magyar igeragozás visszaható alrendszerének az értékelése: mind a hat alanytípus esetében – amennyiben az alany jelölete részhalmazát képezi a tárgyének – azt az igeragozást kell használni, amelyet a 3. személyű (azaz határozott) tárgyak váltanak ki. Az *ABA-megszorítás megsértése tehát fel sem merül, hiszen minden oszlopban ennyi a mintázat: **A.**

Egy olyan nyelvben lenne tartalmas feladat a szinkretizmus-elméleti elemzés, amelyben például a feladót tartalmazó többelemű halmaz a (10b) példamondat fordításában eltérő igeragozást váltana ki attól függően, hogy az „én" mellett ki vagy kik szerepelnek a szóban forgó halmazban. Az igeragozási kérdést annak feltárásával kellene kezdeni, hogy (i) magának a névmásnak több alakja van-e, mint például az indonézben, ahol a *kita* 'én + te' és a *kami* 'én + ő' kétféle fordítása a magyar *mi* személyes névmásnak, (ii) van-e külön kettes szám a többes szám mellett, mint például a lappban. A (10d) sorban azt is felvetjük, hogy a 'ti' nem feltétlenül azonos a 'te + ő'-vel; az előbbire példa lehet egy olyan beszédaktus, amikor egy előadó úgy beszél a hallgatóságához, hogy nincsen egy kiválasztott címzettje, hanem folyamatosan váltogatja, hogy kivel veszi fel a szemkontaktust.

A jelenlegi tanulmány keretein túlnőne annak feltárása, hogy vannak-e egyáltalán olyan nyelvek, amelyekben a tárgyi egyeztetés érzékeny az előző bekezdésben számba vett tényezőkre. Jelenleg annyit kívántunk érzékeltetni, hogy nem indokolatlan két párhuzamos ragozási paradigmaként tekinteni azokra az esetekre, amelyekben az alany és a tárgy jelölete között nincsen azonossági vagy részhalmazviszony, illetve azokra, amelyekben egy ilyen viszony fennállása mellett vesszük számba a lehetséges alany-tárgy társításokat. Jövőbeni kutatási feladatként jelölhetjük meg annak tesztelését is, hogy a szórend és/vagy az információs szerkezet hogyan befolyásolja a *maga*-névmások elfogadhatóságát, és hogy esetleg alternatívaként szóba jöhetnek-e nem visszaható tárgyi névmási alakok; l. (10b–c).

7. Összegzés. A magyar tárgyi egyeztetés az egyeztetési relációnak mind az igei oldalán, mind a névszói oldalán olyan adatmintázatokat mutat, amelyeket a szakirodalomban rejtélyes jelenségekként aposztrofáltak, és megtették az első lépéseket a magyarázatuk felé egyfajta inverz-elmélet révén (Bárány 2017). A Magyar Nyelvben ismertetett avatar-elmélet kidolgozásával megtörtént az első kísérlet az egyeztetési reláció két oldalának az egységes magyarázatára is (Alberti – Feltizi-Veress Saypasheva – Farkas 2025a). E tanulmányban ezt a megközelítést helyeztük a paradigmarendszerekben egybeeső alakokat vizsgáló univerzális grammatikai szinkretizmus-elmélet szélesebb kontextusába, és igazoltuk, hogy az avatar-elmélet megoldást nyújt a tudományterület központi kérdését képező *ABA-megszorításra (Bobaljik–Sauerland 2018), amelyre az inverz-elmélet önmagában még nem kínál megoldást.

Ami a tanulmány felépítését illeti, egy informális bevezetőt követően az *ABA-megszorítást a **2.** pontban sokoldalúan szemléltettük, univerzális jelentőségét pedig a **4.3.** pontban mutattuk be, a problémás inverz-elméleti vetületét tárgyaló **4.** pont részeként. A kettő között a **3.** pontot a tárgy személyét önálló morfoszintaktikai dimenzióként figyelembe nem vevő korábbi morfofonológiai elemzéstípusnak (pl. Rebrus 2001a) a taglalására szántuk, amelyben az *ABA-megszorítás megsértése nem merül fel **(3.3.).** Ez utóbbi körülmény kiköveteli, hogy számba vegyük, mit is nyerünk az inverz-elméleti megközelítéssel a morfofonológiai megközelítéshez képest. E feladat bevezető lépéseként összevetjük a **3.1.** és **4.1.** pontokban, hogy melyik megközelítés milyen morfoszintaktikai dimenziókra alapozva állítja fel a magyar igeragozás rend-

szerét, majd kimutatjuk a **3.2.** és **4.2.** pontokban, hogy az 1SG > 2 kontextusban használatos *-(A)lAk* ragozást az inverz-elmélet képes a rendszer szerves részeként elemezni, míg a morfofonológiai rendszerben kivételként kell kezelni.

Az **5.1.** pont elején kerül sor annak kimondására, amiért ez a tanulmány megszületett: az avatar-elmélet az inverz-elméletnek egy olyan továbbfejlesztése, amelyben az *ABA-megszorítás megsértésének a problematikája éppúgy nem merül fel, mint a morfofonológiai megközelítésben. Köszönhető ez pontosan annak, ami az avatar-elmélet innovációja az inverz-elmélethez képest: a magyar grammatika személyhierarchia-érzékenységét az 1. és 2. személyű tárgyi névmások sajátos, birtokosszerű felépítéséből vezeti le (pl. *en-g-em, benn-ünk-et*), arra jutva, hogy „álcázott szerkezetüknek" **(5.1.3.)** köszönhetően a magyar morfológia rendszerében képesek olyan 4. személyű névmásokként funkcionálni, mint a *valaki(k)* típusú határozatlan névmások **(5.1.5–6.);** l. *leönt engem/bennünket/valakit.*

Az **5.** pont terjedelmes első pontja tehát az avatar-elméletnek a jelen tanulmány megnevezett fő céljához igazított bemutatását nyújtja. Az ezt követő **5.2.** pont továbbviszi a **3.2.** és **4.2.** pontokban tárgyalt melléktémát, az 1SG > 2 kontextusban használatos *-(A)lAk* ragozás problematikáját: az avatar-elméletben egy jól megragadható értelemben k ö z t e s státuszt képvisel ez a kontextus, amit a korábbi elemzések ideális szintéziseként foghatunk fel. Az **5.3.** pontban bemutatott aprólékos szinkretizmus-elméleti elemzések szintén szintetizáló karakterűek: a morfo-fonológiai rendszerben talált egybeeséseknek a **3.3.** pontban bemutatott rendszerét integráltuk az avatar-elméleti rendszerezéssel.

Egy önálló pontba különítettük el a tárgyi funkcióba lépő visszaható névmások által kiváltott igeragozási kérdések tárgyalását. Ennek a **6.** pontnak az a mondanivalója, hogy szinkretizmus-elméleti szempontból – amely a jelen tanulmány szempontjából releváns – triviális a magyar igeragozás visszaható alrendszerének az értékelése: mind a hat alanytípus esetében – amennyiben az alany jelölete részhalmazát képezi a tárgyának – azt az igeragozást kell használni, amelyet a 3. személyű (azaz határozott) tárgyak váltanak ki. Az *ABA-megszorítás megsértése tehát fel sem merül, hiszen minden oszlopban ennyi a mintázat: **A.** E határozott kijelentés hátterében viszont jövőbeni feladatként áll egy univerzális elmélet felépítése az igeragozás „visszaható alrendszeréről", amelynek a potenciális komplexitását azon kontextusok jelentik, amelyekben az alany jelölete valódi részhalmaza a tárgyának.

A jelen tanulmány elméleti eredményének azt tartjuk, hogy az *ABA-megszorítás problematikájának a megoldásával és a morfofonológiai megközelítés eredményeinek az integrálásával metaelméleti érvet nyertünk az inverz-elmélet ellenében annak avatar-elméleti továbbfejlesztése mellett.

Függelék:
„Amikor egészen aprócska voltak, akkor mit mondtak?” (2014–2016)

2;0 Nyuszi. Kaptam a doktornénitől.
2;4 Kinyittam apunak, hogy bejöjjön.
2;6 Ki tudtam venni a lábamat.
2;6 Jól aludtak.
2;8 Félrenyeltek.
2;9 Felébredtek.
2;9 Én tudtak melléfeküdni.
2;9 Anya, képzeld el, hogy csináltak egy hurka kakit.
2;10 Ezen a széken ültek.
2;10 Majdnem kiestek a hintából.
2;10 Én találtak egy morzsát.
2;11 Anyu, hozzád jöttek.
Most én sima kockákat találtam.
3;0 Egy mütyürkét kakiltak.
3;1 Apa, nézzed meg, mit kakiltak!
Felébredtek!
Elestek!
Képzeld el, hogy én ettek bolonyai tésztát.
3;2 Nem félrenyeltek.
Ijesztő hangon tettem bele a gigáját.
3;3 Azért nem figyeltek oda, mert egy picit elromlott a szemem.
Ennyit ittak.
Hát amit az előbb mondtam.
3;4 Pisiltek.
Képzeld el, hogy az oviban aludtak az ágyamban.
Én voltak a mumus. Hörögtek.
Le próbáltam szedni, és leszedtem.
Apu, megnézed, hogy mit csináltak a szarvassal?
Aludtak egyszer, akkor, amikor megszülettek.
3;5 Kaptak aputól három vécépapírt.
Pont jöttek pisilni.
Nem mostak még kezet. Én nem mostak még kezet, meg a cica.
Én vettek egyet.
Olyan sokat bebugyborékoltak, hogy nem lehet az igaz.
Megsüketültek.
Mit írtak be?
Egyszer borzasztó sok vécépapírt téptek az oviban. Nagyon sok papírt kitettek az asztalra.
3;6 Képzeld el, elég sokat szoktak aludni. [Kérdésre azt mondta, hogy az ágyában lévő játékállatok.]
Úgy gondoltak, hogy szomjas vagyok, és tényleg szomjas voltak.
Nem kakiltak.
Egyszer volt, hogy én hörögtek. Az Andris hörögött, nem a mumus.
Képzeld el, apa, hogy egyszer építettek magamnak egy tankolócsövet.
Kiizzadtak. [Kérdésre: "kiizzadtak egyesek?"] Én izzadtak ki. Az Andris izzadt ki.
["Mit vegyünk fel?"] Amit Ida mamától kaptak. Tudod, a szekrényből azt a szürkét.
Kettőt letéptek. Innentől megtanultak, hogy kettőt kell letépni. [vévépapírt]
Én magam is vettek a duplóból.
[Beejtett valamit a vécébe, és gyorsan lehúzta, hogy ne derüljön ki.] Nagyon megijedtek, és lehúztam.
Megettek a Belvita kekszből egy morzsát.
Mondjad, hogy lefeküdtek, és takarjon be [anya].
["Ki evett Normaflort?" "Én nem ettem."] Én sem ettek.
Pisiltak.
Megint leköpködtelek.
Miért olyan sokat törtek bele? [magára érti]
Megtaláltam a sárgámat. Kettő léggömböm van.
Már jókedvű lettek.
Nem tudod, hol voltak, amikor nem láttál?
Egy színes pöttyöt én csináltak.
3;7 Patacson én száz virágot szedtek.
Anya, te, valahogy én itt a vécén elaludtak.
Ezt senki sem választotta, még anyu se, hanem én magam választottam.
Anya, képzeld, hogy kekszet ettek, de körkekszet.
A papa a székben ült, amikor itt voltak egyedül.
De ettek most. [Azt állítja, hogy aznap evett az oviban.]
Kapálóztak a lábammal.
Amikor egészen aprócska voltak, akkor mit mondtak? [arra reagál, hogy éppen a kisgyermekkori dolgait írjuk be a gépbe]

Kulcsszók: tárgyi egyeztetés, személyhierarchia-érzékenység, inverz kontextus, szinkretizmus, *ABA-effektus, álcázószerkezet, imposztor.

Hivatkozott irodalom

Alberti Gábor 2016. Az egyszeri paraméteres gyerek esete a magyar alanyi és tárgyas ragozással. In: Szigetvári, Péter ed., *70 snippets to mark Ádám Nádasdy's 70th birthday.* Eötvös Loránd University Department of English Linguistics, Budapest. http://seas3.elte.hu/nadasdy70/alberti.html (2017. 10. 30.)

Alberti Gábor – Farkas Judit – Szabó Veronika – Feltizi-Veress Saypasheva Anastasia – Pleshak, Polina 2026. *Álcázás az uráli nyelvcsaládban.* Kézirat.

Alberti Gábor – Feltizi-Veress Saypasheva Anastasia – Farkas Judit 2025a. „A régi, paradigmába szerveződött struktúrák ereje" a magyar igeragozásban. *Magyar Nyelv* 121: 267–284. https://doi.org/10.18349/MagyarNyelv.2025.3.267

Alberti Gábor – Feltizi-Veress Saypasheva Anastasia – Farkas Judit 2025b. *Avatarok a magyar igei és nem igei személytoldalékolás személyhierarchia-érzékeny rendszerében és grammatikalizációs ösvényeken.* Kézirat.

Alberti, Gábor – Feltizi-Veress Saypasheva, Anastasia – Farkas, Judit 2026. *The Syntax of Object Agreement in Hungarian with Inverse Contexts as Gaps and Avatars in Direct Contexts.* Manuscript.

Alberti, Gábor – Kleiber, Judit 2024. Lifelong (Mind) Representationalism in Dynamic Semantics. *Acta Linguistica Hungarica* 71: 87–116. https://doi.org/10.1556/2062.2024.00671

Austin, John L. 1975. *How to do things with words.* Oxford University Press, Oxford. https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198245537.001.0001

Bárány, András 2017. *Person, Case, and Agreement. The Morphosyntax of Inverse Agreement and Global Case Splits.* Oxford University Press, Oxford. https://doi.org/10.1093/oso/9780198804185.003.0001

Bárány, András 2026. A note on agreement with second person objects in Hungarian. Manuscript.

Bartos, Huba 2018. Az inflexiós jelenségek szintaktikai háttere. In: Kiefer Ferenc, *Strukturális magyar nyelvtan 3. Morfológia*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 561–659. https://doi.org/10.1556/9789634540533.

Béjar, Susana – Rezac, Milan 2009. Cyclic agree. *Linguistic Inquiry* 40: 35–73. https://doi.org/10.1162/ling.2009.40.1.35

Bobaljik, Jonathan David 2012. Universals in comparative morphology. Suppletion, superlatives, and the structure of words. MIT Press, Cambridge, MA. https://doi.org/10.7551/mitpress/9069.001.0001

Bobaljik, Jonathan David – Sauerland, Uli 2018. *ABA and the combinatorics of morphological features. *Glossa: A Journal of General Linguistics* 3: 15. https://doi.org/10.5334/gjgl.345

Caha, Pavel 2009. *The nanosyntax of case*. CASTL Tromsø dissertation. Tromsø.

Collins, Chris – Moody, Simanique – Postal, Paul M. 2008. An AAE Camouflage Construction. *Language* 84: 29–68. https://doi.org/10.1353/lan.2008.0059

Collins, Chris – Postal, Paul M. 2012. *Imposters.* MIT Press, Cambridge, MA. https://doi.org/10.7551/mitpress/9780262016889.001.0001

Coppock, Elizabeth 2022. Object agreement in Hungarian. In defense of a semantic solution. *Journal of Uralic Linguistics* 1: 121–148. https://doi.org/10.1075/jul.00005.cop

Den Dikken, Marcel 2004. Agreement and 'clause union'. In: É. Kiss Katalin – van Riemsdijk, Henk eds., *Verb clusters. A study of Hungarian, German and Dutch.* (Written in 1999; published in its original form in 2004.) John Benjamins, Amsterdam. 445–498. https://doi.org/10.1075/la.69.24dik

Den Dikken, Marcel 2006. When Hungarians Agree (to Disagree). Manuscript. https://archive.nytud.hu/icsh7/absz/When%20Hungarians%20agree....pdf

Den Dikken, Marcel – Lipták, Anikó – Zvolenszky, Zsófia 2001. On inclusive reference anaphora. New perspectives from Hungarian. In: Megerdoomian, Karine – Bar-el, Leora Anne eds., *WCCFL 20. Proceedings of the 20th West Coast Conference on Formal Linguistics.* Cascadilla Press, Somerville, MA. 137–49.

Grice, Paul 1975. Logic and conversation. In: Cole, Peter – Morgan, Jerry L., *Speech Acts.* Syntax and Semantics 3. Academic Press, New York. 41–58. https://doi.org/10.1163/9789004368811_003

Helimszkij, Jevgenyij 1982. *Drevnejšie vengersko-samodijskie jazykovye paralleli: Lingvističeskaja i ètnogenetičeskaja interpretacija.* Nauka, Moszkva.

Kaiser, Elsi – Nichols, Justin – Wang, Catherine 2018. Experimenting with imposters. What modulates choice of person agreement in pronouns? *ZAS Papers in Linguistics* 60: 505–521. https://doi.org/10.21248/zaspil.60.2018.479

Kamp, Hans – Reyle, Uwe 1993. *From discourse to logic*. Kluwer Academic Publishers, Dordrecht. https://doi.org/10.1007/978-94-017-1616-1

É. Kiss, Katalin 2006. The inverse agreement constraint in Hungarian. A relic of a Uralic–Siberian sprachbund? In: Broekhuis, Hans – Corver, Norbert – Huybregts, Riny Kleinhenz, Ursula – Koster, Jan eds., *Organizing grammar. Linguistic studies in honor of Henk van Riemsdijk*. De Gruyter, Berlin. 108–115. https://doi.org/10.1515/9783110892994.108

É. Kiss, Katalin 2013. The inverse agreement constraint in Uralic languages. *Finno-Ugric Languages and Linguistics* 2/1: 2–21. https://full.btk.ppke.hu/index.php/FULL/article/view/12

É. Kiss, Katalin 2017. The Person-Case Constraint and the Inverse Agreement Constraint are manifestations of the same Inverse Topicality Constraint. *The Linguistic Review* 34: 365–395. https://doi.org/10.1515/tlr-2017-0004

É. Kiss, Katalin – Mus, Nikolett 2022. The reflexive cycle. *Journal of Uralic Linguistics* 1: 43–66. https://doi.org/10.1075/jul.00003.kis

Kleiber, Judit 2005. Across world(let)s in a representationalist dynamic semantics. In: Gervain, Judit ed., *10th ESSLLI Student Session. Proceedings*. ESSLLI, Edinburgh. 112–121.

Oishi, Etsuko 2016. Austin's Speech Acts and Mey's Pragmemes. In: Allan, Keith – Capone, Alessandro – Kecskes, Istvan eds., *Pragmemes and Theories of Language Use.* Perspectives in Pragmatics, Philosophy & Psychology 9. Springer International Publishing, Switzerland. https://doi.org/10.1007/978-3-319-43491-9_18

Partee, Barbara H. – ter Meulen, Alice G. B. – Wall, Robert E. 1990. *Mathematical Methods in Linguistics*. Kluwer Academic Publishing, Dordrecht.

Prince, Alan – Smolensky, Paul 1993. *Optimality Theory. Constraint interaction in generative grammar. Technical report no. 2*. Rutgers University Center for Cognitive Science, New Brunswick, NJ.

Pusztay János 2020. A magyar nyelv néhány jegyének eredetéről. *Magyar Nyelv* 116: 206–214. http://doi.org/10.18349/MagyarNyelv.2020.2.196

Rákosi, György 2025. Accusative case, possessive structure and grammaticalization. Reflexives and object pronouns in Hungarian. *Journal of Uralic Linguistics* 4: 80–115. https://doi.org/10.1075/jul.00036.rak

Rebrus Péter 2001a. A magyar igei paradigma kivételeiről. In: Bakró-Nagy Marianne – Bánréti Zoltán – É. Kiss Katalin szerk., *Újabb tanulmányok a strukturális magyar nyelvtan és a nyelvtörténet köréből. Kiefer Ferenc tiszteletére barátai és tanítványai.* Osiris Kiadó, Budapest. 249–273.

Rebrus Péter 2001b. Optimalitáselmélet. In: Siptár Péter szerk., *Szabálytalan fonológia*. Tinta Könyvkiadó, Budapest. 77–116.

Rebrus Péter 2005. Hogyan inflektál a magyar? In: Gervain Judit – Kovács Kristóf – Lukács Ágnes – Racsmány Mihály szerk., *Az ezerarcú elme. Tanulmányok Pléh Csaba 60. születésnapjára*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 56–67.

Rebrus, Péter – Törkenczy, Miklós 2005. Uniformity and Contrast in the Hungarian Verbal Paradigm. In: Downing, Laura J. – Hall, T. Alan – Raffelsiefen, Renate eds., *Paradigms in Phonological Theory.* Oxford Studies in Theoretical Linguistics 8. Oxford University Press, Oxford. 263–295. https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199267712.003.0010

Simonyi, Zsigmond 1907. *Die ungarische Sprache. Geschichte und Charakteristik.* Verlag von Karl J. Trübner, Strassburg.

Vanden Wyngaerd, Guido 2018. The feature structure of pronouns. A probe into multidimensional paradigms. In: Vanden Wyngaerd, Guido – Baunaz, Lena – De Clercq, Karen – Haegeman, Liliane – Lander, Eric eds., *Exploring nanosyntax.* Oxford University Press, Oxford. 277–304.

Wagner-Nagy, Beáta 2017. Recipient marking in the Samoyedic languages. In: Krause, Arne – Lehmann, Gesa – Thielmann Winfried – Trautmann, Caroline eds., *Form und Funktion. Festschrift für Angelika Redder zum 65. Geburtstag.* Stauffenburg, Tübingen. 259–271.

Wiese, Bernd 2008. Form and function of verb ablaut in contemporary standard German. In: Sackmann, Robin ed., *Explorations in integrational linguistics.* John Benjamins, Amsterdam. https://doi.org/10.1075/cilt.285.03wie

Syncretism in the person-hierarchy sensitive Hungarian conjugation

Hungarian object agreement exhibits data patterns on both sides – the verbal side and the nominal side – of the agreement relation that have been characterized in the literature as puzzling phenomena. Initial steps toward their explanation have been taken within the framework of an inverse theory (Bárány 2017). With the development of the avatar theory, introduced in Magyar Nyelv, a first attempt has also been made to provide a unified account of both sides of the agreement

relation (Alberti – Feltizi-Veress Saypasheva – Farkas 2025a). In the present paper, we situate this approach within the broader context of an universal grammatical theory of syncretism that investigates homophonous forms in paradigmatic systems. We demonstrate that the avatar theory offers a solution to the *ABA-restriction – a central problem in the field (Bobaljik–Sauerland 2018) – for which the inverse theory in itself has not yet provided an account. This success is due precisely to the aspect in which the avatar theory innovates upon the inverse theory: namely, its derivation of the person-hierarchy sensitivity of Hungarian grammar from the peculiar, possessive-like internal structure of first- and second-person object pronouns (e.g. *en-g-em* ‘me’, *benn-ünk-et* ‘us’). On this view, as a consequence of their “disguised structure,” these forms effectively function within the Hungarian morphological system as pronouns akin to *someone*-type indefinites (cf. *leönt engem/bennünket/valakit* ‘pours something over me/us/someone’).

Keywords: object agreement, person-hierarchy sensitivity, inverse context, syncretism *ABA-effect, camouflage construction, imposter.

Alberti Gábor – Farkas Judit
Pécsi Tudományegyetem
Generatív Nyelvészet a Szinkrón és Diakrón Nyelvleírásban Kutatócsoport